

YARGISAL AKTİVİZM VE BİR ÖRNEK OLARAK BROWN V. BOARD OF EDUCATION KARARI (BROWN I) JUDICIAL ACTIVISM AND THE BROWN V. BOARD OF EDUCATION RULING AS AN EXAMPLE (BROWN I)

Fatma Betül SEHRAVALA*

Özet: Anayasa yargısı sistemini benimseyen ülkelerde gündeme gelen yargısal aktivizm kavramı, çok boyutlu bir kavram olup anayasa yargısı denetiminde yetkisel sınırların olumlu yahut olumsuz surette aşılması anlamına gelmektedir. Kökeni Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yargısal uygulamalara dayanmakta olan bu kavrama, bilhassa ırk temelli ayrımcılığı konu alan davalarda, yargıçlarca baş vurulmaktadır. Eğitimde ayrımcılık ve okul ayrımcılığı konuları bakımından bir devrim niteliği taşıyan Brown I Kararı, yargısal aktivizmin olumlu bir görünüm şekli olup ayrı ama eşit doktrinini yerle bir etmiştir. Karar, siyahilerin başta eğitim olmak üzere toplumsal her alanda eşit görülmesi sürecine katkıda bulunması sebebiyle ülke tarihindeki en önemli kararlardan biri olarak nitelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Yargısı, Yargısal Aktivizm, Olumlu ve Olumsuz Yargısal Aktivizm, Brown I Kararı, ABD'de Eğitimde Irk Temelli Ayrımcılık Olgusunun Tarihi Seyri

Abstract: The concept of judicial activism, which comes to the fore in countries that have adopted the constitutional judicial system, is a multi-dimensional concept and means the positive or negative overstepping of jurisdictional limits under constitutional judicial control. Judicial activism, which has its origins in judicial practices in the United States, is used by judges, especially in cases involving race-based discrimination. The Brown I ruling was revolutionary in terms of educational discrimination and school segregation, a positive manifestation of judicial activism that overthrew the "separate but equal" doctrine. This Ruling went down in history as one of the most important rulings in the country's history because it contributed to the process of black people being seen as equal in all social areas, especially in education.

* Avukat, Yaşar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi, fatma@sehrawala.com, ORCID: 0009-0001-0354-3356, Makalenin Gönderim Tarihi: 27.05.2025, Kabul Tarihi: 01.07.2025

Keywords: Constitutional Judiciary, Judicial Activism, Positive and Negative Meanings of Judicial Activism, Brown I Ruling, The Historical Course of Race Based Discrimination in Education Field in the United States

GİRİŞ

İlk zamanlar, yargısal makamların önlerine gelen davalara hangi anayasa hükümlerini ve bu hükümleri ne ölçüde uygulamaları gerektiği meselesi, anayasa yorumuna ilişkin tartışmaları alevlendirmiştir. Tartışmanın bir kutbu, mahkemelerin ve içlerinde anayasa mahkemelerinin anayasa hükümlerini yorumlamaktan imtina etmeleri ve mümkünse hükmün lafzını tekrarla sınırlı bir yargısal denetim gerçekleştirmeleri gerektiğini ileri sürmüştür. Bu yaklaşımı benimseyen kesim, bilhassa anayasa mahkemelerinin ve dolayısıyla yargı erkinin yasama karşısında güçlenmesinden duydukları endişeyle erkler/kuvvetler ayrılığı prensibine ve çoğunlukçu demokrasi anlayışına sarılmıştır. Karşıt görüşte olan aktivistler ise anayasa mahkemelerinin anayasa hükümlerini yorumlarken serbest bırakılması ve hak ile özgürlükler aleyhine sonuç doğuracak yasama düzenlemelerinin bu mahkemeler tarafından iptal edilebilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çoğunlukçu demokrasi anlayışının ihtiyaçlara cevap vermekten uzak kalışı, çoğulcu demokrasi anlayışını ve beraberinde azınlık çıkarlarının çoğunluk diktası karşısında yargı eliyle korunması gerekliliğine yorulmuştur. Neticede anayasa yargısı denetiminde sınırların ne olması gerektiği tartışması, yargısal aktivizm kavramını ve kavramın meşruluğu sorununu ortaya çıkarmıştır.

Yargısal aktivizm pek çok türü olan oldukça geniş ve dolayısıyla muğlak bir kavram olup yargısal içtihatların bir ürünüdür. Yargısal aktivizm, ilk zamanlar yargıçlar hükûmeti olgusuna sebebiyet vereceği sanrısı ile oldukça sert eleştirilere hedef olmuş iken kavrama zamanla aralarında çalışmamızın konusunu oluşturan Brown I Kararı'nın da bulunduğu bir dizi aktivist içtihadın etkisiyle olumlu yaklaşılmaya başlanmıştır.

Brown I Kararı, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) uzun yıllar boyunca deneyimlenen ırk temelli eğitim ve okul ayrımcılığı olgularına ilişkin olup yargısal aktivist bir tutumla başta eğitim alanı olmak üzere toplumsal her alanda siyahilerin beyazlarla eşit koşullarda hizmet alması gerekliliğinin bir ifadesi olmuştur. Önemine binaen bu karar çalışmamızın odak noktası olarak belirlenmiştir.

Çalışmamızda ilk olarak yargısal aktivizmle sıklıkla karıştırılan anayasa yargısı kavramı ve meşruluğu hususları irdelenmiş olup akabinde yargısal aktivizm kavramına ilişkin tanımlar, yargısal aktivizm kavramının tarihi arka planı ve kavrama yönelik eleştirilere değinilmiştir. Ardından ABD’de ses getiren ve hâlen konuşulmaya devam eden Brown I Kararı tarihi ve genel hatlarıyla ele alınmış, kararın eğitim ve okullaşma alanındaki ayrımcılık sorunlarına etkisi bilhassa güney eyaletlerde yaşanan direniş hareketleri ekseninde incelenmiş, kararın bir başarı mı yahut bir başarısızlık mı olduğu hususu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, akademik etik ve ahlâk kurallarına riayet edilmiş olup tümünden gelim metodu kullanılmak suretiyle hem teorik hem de uygulamaya ilişkin meselelere değinilmiştir.

I. YARGISAL AKTİVİZM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çoğunlukla “anayasa yargısı (*constitutional judiciary*)” kavramı ile karıştırılan “yargısal aktivizm/müdahaleci yargı (*judicial activism*)” kavramı, üzerine çokça tanımlama girişiminde bulunulmuş olup henüz ortak bir tanıma varılamamıştır.¹ Doktrinde kavramı pozitif ve negatif düzlemde ele alan yazarlar bulunmaktadır. Kavramsal karmaşanın önüne geçmek amacıyla, öncelikle anayasa yargısı kavramının tanımını vermek zaruridir.

Gözler’in de belirttiği üzere anayasa yargısı, “kanunların anayasa ya uygunluğunun yargısal denetimi” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kavramın yerine, “kanunların anayasallık denetimi” veya “kanunların anayasa uygunluğunun yargısal denetimi” deyimleri de sıklıkla kullanılmaktadır.²

¹ Mehmet Ali Zengin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ekseninde Yargısal Aktivizm Doktrini, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 6; Serdar Korucu, “Yargısal Aktivizmin Kavramsal Analizi”, *Liberal Düşünce*, 2013, S. 69-70, s. 201; Ozan Ergül, “Berraklaştırılmayan Bir Kavram: ‘Yargısal Aktivizm’”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013, S. 104, s. 39, 45; Nilüfer Coşkun, “Resmi İdeoloji ve Yargısal Aktivizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C. 22, S. 36, s. 61, (Resmi İdeoloji); Adnan Küçük, “Batıda ve Türkiye Örneğinde Yargısal Aktivizm Tartışmaları ve Yargısal Aktivizmin İyi ya da Kötü Bir Tutum Olup Olmadığı Meselesi”, *TAAD*, 2017, S. 31, s. 262.

² Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II, 2. baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2020, s. 696-697, (Genel Teori). Gözler, anayasa yargısının İngilizce karşılığı olan “*Judicial Review*” de geçen yargısal ibaresine vurgu yaparak

Anayasa yargısı, erkler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine ek olarak federatif yapının benimsenmesinin de etkisiyle ilk kez ABD’de ortaya çıkmıştır. Anayasa yargısının ortaya çıkışı, tesadüf eseri olmayıp içtihatların etkisi söz konusu olmuştur. İlk kez, 1803 tarihli *Marbury v. Madison* Davası ile anayasa yargısı denetimi işletilmiştir.³

Anayasa yargısının ortaya çıkış sebebi, anayasal sorunların çözümü iken II. Dünya Savaşı’nın ardından, anayasa yargısını temellendiren sebeplere güçlü devlet iktidarı karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma amacı da eklenmiştir.⁴ Nitekim Fendoğlu’nun da belirttiği gibi “Yargı insan hakları hazinesinin bekçisidir; anayasa yargısı ise, insan hakları hazinesinin özel bekçisidir.”⁵ Turhan da benzer minvalde ifadeler kullanarak anayasa yargısının hak ve özgürlüklere ilişkin meselelere de eğiliyor oluşunun, günümüz modern demokrasileri bakımından oldukça faydalı olduğunun altını çizmiştir.⁶ Dolayısıyla kavram hak ile özgürlüklerin olduğu kadar demokrasinin de bekçisidir demek pekâlâ mümkündür. Nitekim ülkelerin güçlenen otoriteleri karşısında, bireyin koruyucusu olan bir anayasa yargısının inşası kaçınılmazdır. Hukukun bir devinim içinde olduğu gerçeği, hu-

anayasa yargısının, yargısal denetimden ibaret olduğunu, kavramın siyasal denetimi dışladığını ifade etmiştir. Gözler, Genel Teori, s. 696-698. Yazar, bir kanunun anayasaya uygun olup olmadığı sorununun “normatif alan” a ilişkin olduğunu ve bu doğrultuda gerçekleştirilecek denetimlerin bir “bilme işlemi” değil, “irade işlemi” olduğunu ileri sürmüştür. Yazara göre irade alanına giren konulardaki bir önermenin doğruluğunun ispatı neredeyse imkânsızdır. Gözler, kanunların anayasaya uygun olup olmadığını gösteren bir “turnusol kağıdı”nın icat edilmediğinden bahisle bu denetimin mutlak sonuçlara ulaştıramayacağını iddia etmiştir. Kemal Gözler, “Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2015, C. 61, S. 3, s. 133-136, (Anayasa Yargısı).

³ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 24. baskı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024, s. 379, (Anayasa Hukuku); Hasan Tahsin Fendoğlu, *Anayasa Yargısı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 54, 60, 61; Yavuz Atar, “Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılması”, *Anayasa Yargısı*, 2008, C. 25, s. 93; Yüksel Metin, “Anayasal Demokrasi İçinde Anayasa Mahkemesinin Konumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 2, S. 1, s. 96; Semih Batur Kaya, “Hukuk Devleti, Demokrasi ve Anayasacılık Ekseninde Anayasa Yargısı ve Yargısal Aktivizm”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C. XIX, S. 3, s. 363.

⁴ Fendoğlu, s. 54; Kaya, s. 364.

⁵ Fendoğlu, s. 54.

⁶ Mehmet Turhan, “Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2007, C. 62, S. 3, s. 381.

kuk devleti ilkesi ile birlikte kullanılan “demokrasi” kavramının da dönüşüme uğraması, çoğunlukçu demokrasi anlayışının terkiyle birlikte çoğulcu demokrasi anlayışının benimsenmesini gerektirmektedir.⁷ Dolayısıyla çoğunluğa hizmet eden yasama ve yürütme anlayışı karşısında, yargı erkinin anayasa yargısı yoluyla hak ile özgürlüklerden yana bir tutum sergileyerek azınlıkta kalanların da etkili bir şekilde korunmasına hizmet etmesi elzemdir.⁸ Azınlıklar oy kullanma hakkı ile sınırlı kalmayacak şekilde yönetime dahil edilmeli, toplumdaki en küçük birimden en büyüğüne kadar herkes yönetimde söz sahibi olmalıdır.⁹

Metin’in de belirttiği gibi anayasa yargısının meşru olmadığını savunan görüşlerin etkileri II. Dünya Savaşı’nın ardından insan haklarının önem kazanması ile birlikte zayıflamış, anayasa yargısının çoğunluğun iradesine yönelik bir engel olmayıp bilakis anayasal demokrasiye katkı sunan bir değer olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır.¹⁰ Anayasa yargısı ve bir çıktısı olan yargısal aktivizm, erkler dengesine, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerine ve hatta yargısal kararların kalitesine olumlu etkiler sunmaktadır.

Anayasa yargısı, devletin hukukileşmesini bir diğer deyişle hukuk devleti ilkesinin hayata geçirilmesini sağlamakta ve Kelsen’in geliştirdiği “normlar hiyerarşisi (*norms hierarchy*)” kavramının somutlaşmasına etkimektedir. “Anayasanın üstünlüğü ilkesi” ve normlar hiyerarşisi ile olan ilişkisi de göz önünde bulundurulduğunda, anayasa yargısının ön koşulları yazılı ve sert anayasaların varlığıdır.¹¹ Dolayısıyla

⁷ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 12. baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, s. 88, (Anayasal); Atar, s. 94.

⁸ Erdoğan’ın da belirttiği üzere anayasacılığın telosu, “demokratik çoğunluğun sınırsız iktidarının önlenmesi ve azınlıkta olanların çoğunluk karşısında korunmasıdır. Anayasa yargısı bu anlamda çoğulcu demokrasinin güvencesidir.” Erdoğan, *Anayasal*, s. 85, 90; Mustafa Erdoğan, “Anayasa Mahkemeleri Önemli midir? Orta Avrupa’da Anayasa Yargısı ve Demokrasinin Pekişmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2005, C. 54, S. 3, s. 19-20, (Orta Avrupa’da Demokrasi). Anayasa yargısı, hak ile özgürlükleri güvencelendirmekte, hukuk devleti ilkesi ve çoğulcu demokrasi anlayışına hizmet etmektedir. Kaya, s. 355.

⁹ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, 20. baskı, İstanbul, 2011, s. 332.

¹⁰ Metin, s. 91.

¹¹ Gözler, *Genel Teori*, s. 697-702; Özbudun, *Anayasa Hukuku*, s. 377; Erdoğan, *Anayasal*, s. 85; Fendoğlu, s. 55; Atar, s. 94; Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku*

sıyla yazılı ve sert anayasaya sahip olmayan İngiltere, Finlandiya, Yeni Zelanda, Hollanda, İsviçre, Lüksemburg ve Belçika'nın da aralarında bulunduğu bazı ülkeler, anayasa yargısı sistemine sahip değildir.¹²

Anayasa yargısını lafzi olarak tahlil edecek olursak anayasa normları ekseninde yürütülen yargısal denetim faaliyeti olarak tanımlayabiliriz. Avrupa tipi anayasa yargısı sistemini benimseyen ülkelerde anayasa mahkemeleri; bu sistemi benimsemeyen Anglo-Sakson Hukuk anlayışına sahip ABD gibi diğer ülkelerde ise yüksek mahkemeler ve sair olağan mahkemeler tarafından yasama organı eliyle oluşturulan kanun ile diğer tasarrufların “baş kanun/yasa” olarak da adlandırmış olduğumuz anayasaya ve anayasal ilkelere aykırılığının yargısal denetimi, “dar anlamda anayasa yargısına”¹³ ve dolaylı olarak kimi vakalarda yargısal aktivizme vücut vermektedir. Anayasa yargısı, kanunların yürürlüğe girmelerinden itibaren devreye girdiği için “düzeltici/sonradan denetim (*a posteriori review*)” görünümündedir.¹⁴

Konumuzun kapsamını aşmamak adına anayasa yargısının meşruluğu konusuna birkaç cümle ile değinmekteyiz. Belirtilmelidir ki

Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 741. Gözler, üçlü bir ayırım yaparak anayasa yargısının varlık sebepleri arasında anayasanın üstünlüğü ve katılığı/sertliği ilkelerini zikretmiş; anayasa yargısının ön koşullarının yazılı ve katı/sert anayasa sistemleri olduğunu belirtmiştir. Yazar katı bir pozitivist bakış açısıyla hareket ederek anayasa yargısının varlık koşulunun anayasa tarafından öngörülmesi olduğunu ifade etmiştir. Gözler, Genel Teori, s. 699-704. Yazarın son cümlede zikrettiği hususun uygulamada istisnaları mevcuttur. Verilebilecek en iyi örnek anayasa yargısının ortaya çıkışını sağlayan 1803 tarihli Marbury v. Madison Kararı'dır. İleride de değinileceği üzere 1787 tarihli ABD Anayasası'nda anayasa yargısına ilişkin bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak söz konusu olayda “Yüksek Mahkeme (Supreme Court)” yargıçları, anayasa yargısı denetimi yapma yetkisini yorum yoluyla kendilerinde görmüş ve neticede anayasa yargısının dünyadaki ilk örneği sergilenmiştir. Gözler, Genel Teori, s. 711; İbrahim Ö.Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), Güncellenmiş ve Yenilenmiş 18. baskı, Legal Yayınları, İstanbul, 2024, s. 378, (Anayasa Dersleri).

¹² Atar, s. 94.

¹³ Anayasa yargısı, dar ve geniş anlamda anayasa yargısı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bizim de kullanmayı tercih ettiğimiz dar anlamda anayasa yargısı, kanun ve diğer yasama işlemlerinin yargısal denetimidir. Geniş anlamda anayasa yargısı ise “doğrudan doğruya anayasaya uyulmasını sağlamak amacını güden her türlü yargı işlemi” olarak tanımlanabilir. Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 377; Fendoğlu, s. 54; Eren, s. 741.

¹⁴ Fendoğlu, s. 56.

anayasa yargısının meşruluğu hususunda muhafazakâr tabanlı hukukçular ile liberalist hukukçular arasında görüş farklılıkları bulunmakta olup meşruluk tartışması, yargısal aktivizm kavramının gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir. Anayasa yargısının meşru olmadığını iddia eden kesime göre anayasa yargısı, anayasa mahkemesi üyelerinin kanun uygulayıcı konumdan uzaklaşıp kanun koyucu hâline gelmesine sebep olmaktadır. Bu görüş, anayasa mahkemelerinin tali/ikinci bir yasama organı olarak sahneye çıkacağını ve neticede yasama organının yetkilerinin gaspı tehlikesinin vuku bulacağını iddia etmektedir.¹⁵ Hatta bazı yazarlar daha da ileri giderek anayasa mahkemelerinin, üyelerinin seçimle iş başına gelmemesi ve neticede halka karşı sorumluluk olmamaları gerçeğinden hareketle sorumsuz ve görevden alınamayan “yargısal diktatörlükler” e evrileceği noktasında bizce ütöpik olan çeşitli görüşler ileri sürmektedir.¹⁶ Anayasa yargısının meşru olmadığını ileri süren kesime göre halkın siyasi kaderini belirleyen kararları, demokrasi gereği halkın temsilcileri almalı ve bu vesileyle siyasi kararların sorumlu tutulabilir organlarca alınması gerektiği yönündeki ilkeye ters düşülmemelidir.¹⁷ Bir diğer deyişle, anayasa yargısı denetimi gerçekleştiren anayasa mahkemeleri üyelerinin halk tarafından yahut halkın temsilcileri olan parlâmentolar tarafından seçilmesi ve görev sürelerinin sınırlı tutulması gerekmektedir.¹⁸

Gözler, anayasa yargısının normlar hiyerarşisinin müeyyidelen-dirilmesinden ibaret olduğunu ve anayasa mahkemesi yargıçlarının normların anayasaya uygunluğunu değil de başka hususlara uygunluğunu denetlemeleri hâlinde kavramın meşruluğunu yitireceğini

¹⁵ Fendoğlu, s. 78-79; Gözler, Anayasa Yargısı, s. 155-156.

¹⁶ Karl Doehring, Genel Devlet Kuramı, çev. Ahmet Mumcu, İkinci baskı, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 234’den aktaran Fendoğlu, s. 85.

¹⁷ Erdoğan, Anayasal, s. 86.

¹⁸ Atar, s. 99, 103, 104; Özbudun, s. 384-385; Turhan, s. 398. Anayasa yargısının meşru olamayacağını ileri süren Gözler, anayasa mahkemesi üyelerinin tamamının halk tarafından seçildiği bir örneğin dünyada bulunmadığını, parlâmentolar tarafından seçimin ise iki dereceli mahiyeti gereği meşruluğu sağlamaya yetemeyeceğini iddia etmiştir. Yazar, tüm üyelerin halk tarafından seçilmesi hâlinde, mahkemenin siyasi bir organ ve hatta ikinci bir meclis formuna erişeceğini ileri sürmüştür. Gözler, Anayasa mahkemesi üyelerinin halk tarafından seçiminin, mahkemeyi yasama üstü süper bir meclis hâline getireceğini ve neticede ne yapılsa yapılınsın meşruiyetin sağlanamayacağını iddia etmiştir. Gözler, Anayasa Yargısı, s. 141-142.

belirtmiştir. Yazar, yalnızca anayasa normları ile sınırlı bir denetimi savunmaktadır. Gözler, anayasa yargısının meşru kabul edilemeyeceği görüşünü temellendirmek için tarihten hatalı karar örneklerine ve anayasa mahkemelerinin içtihadı birlikten yoksun oluşuna ilişkin argümanlara başvurmuştur. Gözler, 1857 tarihli Dred Scott v. Sanford Kararı'nda¹⁹ yargıçların ırkçı saiklerle hareket ederek köleliliği bazı eyaletlerde yasaklayan “*Missouri Compromise*” Kanunu’nu iptal etmesinin, yargıçların hata yapabileceği gerçeğine işaret ettiğini belirtmiş, kararın akabininde yaşanan iç savaştan bu kararı sorumlu tutarak şu ifadeleri kullanmıştır: “anayasa yargısının elleri kanlıdır.”²⁰

Öte yandan anayasa yargısının meşru olduğunu kabul eden görüşler, hak ve özgürlüklerin, yasama organına nazaran yargı organları tarafından daha etkili bir şekilde korunacağı iddiasını baz almaktadır. Liberal anayasacılık görüşünün destekçileri, hak ve özgürlükleri korumayı gaye edinen yargısal denetimlerin, hem çoğunluğun hem de azınlığın haklarını güvence altına alacağını ve çoğunluk istibdadını engelleyeceğini iddia etmiştir.²¹ Kanımızca, bu görüşlerde isabet payı bulunmaktadır. Nitekim mantık çerçevesinde değerlendirme yapılacak olursa çoğunluğun yansıması niteliğindeki yasama organlarının azınlığı hedef alan kanunlar çıkarması pekâlâ mümkündür. Keyfiyetin önüne geçme noktasında frenleyici ve dengeleyici bir unsur olan yargı organlarının müdahalesi gerekli addedilmelidir.²²

Aktivizm, anayasa mahkemelerinin görev ve yetki alanlarının yorum yoluyla genişletilmesi olup “anayasal yorum”²³ faaliyetinden

¹⁹ Dred Scott v. Sanford, 60 U.S. 393 (1856), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/60/193/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

²⁰ Gözler, Genel Teori, s. 724-727; Gözler, Anayasa Yargısı, s. 131-132, 149, 150.

²¹ Erdoğan, Anayasal, s. 86.

²² Erdoğan, Anayasal, s. 90, 102.

²³ Anayasal yorum, anayasa madde metinlerinin anlamının belirlenmesidir. Gözler’e göre anayasanın yorumu, yorumcuya bağlı olarak değişkenlik göstermekte olup anayasa maddesinin kapsadığı alternatif normlardan birisinin seçilmesini içeren karardır. Aynı anayasa maddesi, her yorumcu bakımından farklı şekillerde yorumlanabilir. Nitekim anayasa mahkemelerinin kararlarında yer alan ayrık ve karşı oylar da yorum farklılıklarının bir tezahürüdür. Yazar, bu hususta ABD Yüksek Mahkemesi’nin 1992 tarihli Planned Parenthood v. Casey Kararı’nı örnek olarak göstermiştir. Bahse konu kararda, beş ayrı gerekçe ve yorum yer almıştır. Gözler, tüm bu tespitlerden yola çıkarak şöyle bir genellemede bulunmuştur: “ne kadar yorumcu varsa o kadar yorum, dolayısıyla o kadar değişik norm var-

farklıdır. Anayasa yargısı kavramı ile hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkan yargısal aktivizm ise aktivizmin yargı alanına yansımaları olarak nitelendirilebilir.²⁴ Yargısal aktivizm, muğlak anayasa norm ve ilkelerinin açıklığa kavuşturulması ihtiyacının bir ürünü olup yorumu bir araç olarak kullanılmaktadır.²⁵ Bir başka deyişle, yargısal aktivizm kavramı, anayasa normlarının “aktivist bir üslupla” yorumlanması sonucunda, anlamlarının açıklığa kavuşturulması faaliyetidir. Kaya’nın da vurgulamış olduğu gibi anayasanın yorumu faaliyeti, yargısal aktivizmi doğurmuştur.²⁶

Yargısal aktivizm kavramı, anayasa yargısının anavatanı olan ABD’de ortaya çıkmıştır. Yargısal aktivizm kavramı ile birlikte “*Common Law* (Ortak Hukuk)” kurumu olan yargısal sınırlılık kavramı da ABD Yüksek Mahkemesi’nin icadı bir terim olup dünyada yaygınlık kazanmıştır.²⁷ Her iki kavram da anayasa yargısı sisteminin benim-

dir. Anayasa metninin standart bir anlamı yoktur.” Dolayısıyla anayasa yargısı, anayasa hükümlerinin anlamlarını aydınlatmak yerine belirsiz hâle getirmekte, neticede hukuki belirlilik ve güvenliği sarsmaktadır. Gözler’in aktarımında da belirttiği gibi ABD’li ünlü Yargıç Hughes’in ifadeleriyle, “Biz bir Anayasaya tabiyiz; ancak Anayasa hakimler ne diyorsa odur (We are under a Constitution, but the Constitution is what the judges say it is)”. Gözler, anayasa metninin yargıçların kafasındaki gizli bir metin hâline getirilmesini eleştirmiş, anayasa yargısının bir çıktısı olan “yaşayan anayasa olgusu” nun anayasacılıkla çeliştiğini iddia etmiştir. Yazar, anayasayı bir oyunun kurallarına ve anayasa mahkemelerini bu oyunun hakemine benzetmiş ve oyun devam ederken veya oyun devam ettikten sonra hakem tarafından oyun kurallarının değiştirilememesi gerektiğini ileri sürmüştür. Aksi takdirde, oyunda hile söz konusu olur. Anayasaya karşı yapılan hile, anayasa mahkemelerinin meşruluk temelini yerinden oynatır. Kısacası, anayasa mahkemeleri, anayasanın bekçisi olarak vazife görmelidir. *Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey*, 505 U.S. 833 (1992), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/505/833/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025; Gözler, *Anayasa Yargısı*, s. 137-140, 161-163.

²⁴ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye*, Tümüyle Yenilenmiş 5. bası, Platon Hukuk, İstanbul, 2024, s. 267-268, (Anayasa Yargısı); Korkucu, s. 201.

²⁵ Zengin, s. 6; Ergül, s. 42; Kaya, s. 386; Küçük, s. 275.

²⁶ Kaya, s. 365.

²⁷ Tim Koopmans, *Courts and Political Institutions: A Comparative View*, Cambridge University Press, 2003, s. 51; Zengin, s. 45; Ergül, s. 39; Metin, s. 97; Merve Ünal Açıkgöz/Hasan Tahsin Fendoğlu/Abdulsamet Güller, “Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanlığın Düzenleyici İşlemleri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, S. 149, s. 238; Küçük, s. 259, 270.

sendiği ülkelerde deneyimlenmektedir.²⁸ Yargısal aktivizm ve yargısal sınırlılık, hâkim siyasi atmosferin ve yargıçların görüşlerinin etkisiyle değişken bir yapıya sahiptir. Ergül'ün deyimiyle bu kavramlar yargıçlar tarafından bir oyun hamuru misali değişik şekillere büründürülmektedir.²⁹

Yargısal aktivizm, anayasa yargısı kavramından farklı olarak anayasa yargısı denetim sahasının dışına çıkılarak siyasi iktidarın yetki alanını daraltan, diğer devlet organlarının işlemlerine ilişkin siyasi etkili kararlar alınmasıdır.³⁰ Toplumsal tehlikelerin önlenmesi noktasında bir paratoner işlevi gören anayasa yargısı, demokrasi ve hukuk devleti kavramlarının bir potada buluşturulması bakımından ilk aşamayı teşkil etmekte olup yargısal aktivizm ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Bu hâliyle yargısal aktivizm, anayasa yargısının operasyonel gücü olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹ Dolayısıyla bu iki kavramın birbirinden farklı ancak birbirlerinin tamamlayıcısı olduğunu ifade etmek pekâlâ mümkündür.

Yargısal aktivizm kavramının çok çeşitli tanımları olmakla birlikte kavram ilk kez 1947 yılında Arthur M. Schlesinger tarafından kullanılmıştır. Kavramı kamuoyuna tanıtan kişi Schlesinger olmakla birlikte, akademik alana taşıyan kişi Yargıç McWhinney'dir.³² Yargısal aktivizmi, yargısal anlamda ilk kullanan kişi ise Yargıç Joseph J. Hutcheson'dır.³³

²⁸ Metin, s. 106-107; Küçük, s. 259.

²⁹ Ergül, s. 39.

³⁰ Keenan D. Kmiec, "The Origin and Current Meanings of 'Judicial Activism' ", *California Law Review*, 2004, C. 92, s. 1465; Ergül, s. 45; Küçük, s. 259.

³¹ Kaya, s. 384.

³² Kmiec, s. 1454.

³³ Kmiec, s. 1455, 1459. Yargısal aktivizm terimini ilk kullanan dava, 1959 tarihli Theriot v. Mercer Davası'dır. Davaya konu olayda, Theriot'un herhangi bir somut delil olmaksızın Mercer'in eşinin ölümünden sorumlu tutulması söz konusu olmuş, jüri yargılama güvencesini içeren 7. Amendment düzenlemesinin sadece davacıya değil, davalılara da uygulanması gerektiği yönünde aktivist bir karar tesis edilmiştir. Theriot v. Mercer, 262 F.2d 754 (1959), vLEX, <https://case-law.vlex.com/vid/theriot-v-mercer-no-894596714>, Erişim Tarihi: 04.04.2025; Kmiec, s. 1456-1459.

Yargısal aktivizm fikri, Schlesinger tarafından açık bir şekilde ortaya atılmadan önce de vardı. Nitekim 20. yüzyıldan önce, akademisyen hukukçular tarafından, yargıcın hukuk yaratması fiili, “yargısal yasama (*judicial legislation*)/yargıçların kürsüden yasa yapmaları”³⁴ olarak adlandırılıyordu.³⁵ Blackstone, yargının yasama faaliyetinde bulunmasını Common Law Sistemi’nin en güçlü özelliği olarak nitelendirmiş iken karşıt görüşte olan Bentham’a göre bu durum “yasama yetkisinin gaspı (*usurpation of the legislative function*)” niteliğinde idi.³⁶

Schlesinger, sanılanın aksine bir akademisyen yahut hukukçu değildi ve yargısal aktivizm kavramını “*Fortune*” adlı akademik olmayan bir dergide yayımlanan bir yazısında kullanmıştı. Schlesinger, bu yazısında ABD’de anayasa yargısının sınırlarının ne olması gerektiğine ilişkin süregiden tartışmaları yansıtmak ve anayasal yargı yetkilerinin aşımı niteliğindeki yargısal aktivizm kavramına hayat vermek istemişti. Yazarın ortaya attığı bu kavram, ilerleyen süreçte hararetli tartışmaların yapılmasına zemin hazırlamıştır.³⁷ Yazar, yargıçları yargısal aktivist, yargısal sınırlamacı ve ortada olmak üzere sınıflandırmış, Yargıç Black, Douglas, Murphy ve Rutlege’yi yargısal aktivist; Yargıç Frankfurter, Jackson ve Burton’u ise yargısal sınırlamacı olarak nitelendirmiştir.³⁸

Black-Douglas ekolü, Yüksek Mahkeme’nin sosyal refahın sağlanmasında olumlu rolleri olduğunu iddia ederken; Frankfurter-Jackson ekolü, “yargısal sınırlılık (*judicial restraint*)”³⁹ in savunuculuğunu yap-

³⁴ Ergül, s. 46.

³⁵ Kmiec, s. 1444.

³⁶ Richard A. Cosgrove, *Scholars of the Law: English Jurisprudence from Blackstone to Hart*, New York University Press, New York/Londra, 1996, s. 56-57.

³⁷ Korucu, s. 203; Ergül, s. 42; Kaya, s. 365; Ünal Açıkgöz/Fendoğlu/Güller, s. 238.

³⁸ Kmiec, s. 1446-1447.

³⁹ Yargısal aktivizm kavramının karşıtı olarak nitelendirdiğimiz yargısal sınırlılık kavramı, anayasa mahkemelerinin denetim yetkilerini sınırlı tutmayı amaçlamaktadır. Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, s. 267. Yargısal sınırlılık, yargısal aktivizmin mahzurlarının giderilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Küçük, s. 270. Türk’ün de belirttiği gibi yargısal sınırlılık, “anayasaya aykırılık iddiasının veya başvurusunun kural olarak reddine yönelik bir doktrindir.” Ender Türk, *Anayasa Yargısında Yargısal Sınırlılık Doktrini*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 184’den aktaran Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, s. 267. Zengin, yargısal sınırlılığın birbiri ile tutarlı üç farklı tanımından bahsetmiştir. Yargısal sınırlılık/kısıt, yargıçların hukuku uygulaması, hukuk yaratamamasıdır. Bir diğer tanıma göre ise kavram kendini aşma-

mıştır. Yargısal aktivizmi savunan kanat, Yüksek Mahkeme'nin sosyal amaçlara ulaşma noktasında bir araç olduğunu ve hukuk ile siyasetin iç içe geçtiğini iddia etmektedir. Yargısal sınırlılık kanadı ise yargının sınırlılığı karşısında halkın isteklerine ulaşma mottosu ile yasama ve yürütme erklerini serbest bırakmaktan yanadır.⁴⁰ Ancak belirtmek gerekir ki bu iki kavram arasında geçişkenlik ilişkisi bulunmaktadır. Bir diğer deyişle bazen bir yargı kararının bir yönü yargısal aktivist iken diğer yönü yargısal sınırlamacı olabilmektedir. Bu ihtimale binaen her somut olay özelinde ayrı ayrı tahlil gerçekleştirilmelidir.⁴¹

Erdoğan'a göre yargısal aktivizm, yargıçların halkın taleplerinin yerine kendi ideolojilerini yerleştirme istekleridir.⁴² Bir başka deyişle yasama organının siyasi tasarruflarına yargı eliyle müdahale edilmesi, yargının siyasi kararlar alması durumu, yargısal aktivizme tekabül etmektedir.⁴³ Erdoğan, yargıçların görevinin "hukuku uygulamakla" sınırlı olduğunu ancak yargısal aktivist yargıçların kişisel, siyasi ve felsefi saiklerle hareket ederek "hukuk yaratma" ya çalıştıklarını ileri sürmüştür. Yazar, bu durumun anayasa yargısının meşruluğunu zedelediğinin, bir diğer deyişle "yargının olağan denetim sınırlarını aştığını"nın altını çizmiştir.⁴⁴ Kanımızca, ifade edilen bu husus, anayasa yargısının yargısal aktivizmle özdeş olmadığının bir emaresi nite-

ma (modesty) anlamına gelmekte olup yargıç diğer yetkililere geniş bir hareket alanı bırakmaktadır. Üçüncü tanıma göre yargısal sınırlılık, anayasal olmayan meselelerde hukuk yaratmaktan kaçınılmasıdır. Yazarın da belirttiği gibi kavram, tabiri caiz ise yargının elini kolunu bağlamakta, yargıyı etkisiz bir organa indirmektedir. Nitekim toplumlar gibi hukuk kurallarının da bir döngü içerisinde oluşu, yeni ihtiyaçlar karşısında gerekirse yargıç tarafından hukuk yaratılmasını zaruri kılmaktadır. Zengin, s. 45-46. Aksi takdirde anayasalar, ihtiyaçlara cevap veremeyen hantal aygıtlar hâline gelir. Dolayısıyla olması gereken, yargıcın hak ve özgürlükler lehine olacak ve ihtiyaçlara hitap edecek şekilde anayasal yorum faaliyetinde bulunmasıdır.

⁴⁰ Kmiec, s. 1446-1447.

⁴¹ Ernest Young, "Judicial Activism and Conservative Politics", *University of Colorado Law Review*, C. 73, S. 4, 2002, s. 1141-1142.

⁴² Erdoğan, Anayasal, s. 100.

⁴³ Korucu, s. 204. Bu görüşte olan yargısal aktivizm karşıtı Yargıç McWhinney, yargıçların siyasi meselelerden anlamadığını ve dolayısıyla hukuki meselelerle sınırlı bir şekilde karar vermeleri gerektiğini iddia etmiştir. Kmiec, s. 1453.

⁴⁴ Erdoğan, Anayasal, s. 100. Benzer görüşte olan Korucu da yargısal aktivizmi, "yargı organları tarafından gerçekleştirilen hukuk yaratma faaliyeti" olarak nitelemiştir. Korucu, s. 204-205.

liğindedir. Erdoğan, yargıçların “anayasayı yorumlama” görevini bir kenara bırakıp “anayasa yapma” sürecine müdahil olmasını, anayasal yorumun “anayasa mühendisliği” nin bir aracı hâline gelişi olarak nitelendirmiştir.⁴⁵ Yargısal aktivizmi olumsuz bir şekilde yorumlayan bu görüşler, siyasi bir metin olan anayasanın yorumu faaliyetinin de siyasi olduğunu itiraf etmekle birlikte, anayasa mahkemelerinin siyasi uyuşmazlıkları hukuki yöntemler kullanmak suretiyle hukuki uyuşmazlık hâline dönüştürdükleri ölçüde başarılılabileceklerini ileri sürmektedir.⁴⁶

Fendoğlu, yargısal aktivizmi yargının yasama organının görevlerini üstlenmesi olarak tanımlamıştır.⁴⁷ Kaboğlu ise yargısal aktivizmin hem olumlu hem de olumsuz anlamda tanımlarını vermiş, kavramın tamamen negatif bir olguymuş gibi algılanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Yazara göre olumsuz anlamda yargısal aktivizm, yargıçların hukuk kurallarını bir kenara bırakıp kendi siyasi görüşleri ekseninde kararlar vermesidir. Olumlu yargısal aktivizm tanımında ise yargısal aktivizm, hak ve özgürlükleri koruyucu, yeni hak ve teoriler üreterek bireyleri güvencelendirici vasıfları olan bir kavram olarak tasvir edilmiştir.⁴⁸

Yargısal aktivizmi, unsurları ile tanımlayan Kmiec kavramın diğer erklerin anayasaya uygun işlemlerini geçersiz kılmak; yerleşik içtihat-tan vazgeçilmesi; yargısal yasama; benimsenmiş yorum yöntemlerinin terki ve sonuç odaklı yargılama şeklinde beş unsurdan oluştuğunu belirtmiş, yargısal aktivizme daha ziyade negatif perpektiften yaklaşmıştır.⁴⁹ Kmiec, yargısal aktivizmi yargı organlarının yasama organı gibi hareket etmesi şeklinde tanımlamıştır.⁵⁰ Yazara göre yargısal aktivizm

⁴⁵ Erdoğan, Anayasal, s. 98-100.

⁴⁶ Erdoğan, Anayasal, s. 100; Zengin, s. 12. Gözler, anayasa hükümlerinin yorumunu, siyasi bir faaliyet olarak nitelendirmiş, bu nitelendirmeye dayanak olarak yorum faaliyetinin irade alanında bulunmasını göstermiş ve bu sebeple anayasal yorumun siyasi bir karaktere sahip olduğunu ifade etmiştir. Yazar, anayasa yargısı denetimi yapan yargıçların siyasi faaliyette bulunmuş olduğunu ve dolayısıyla yargıçların siyasi kararlar alması anlamına gelen anayasa yargısını meşru görmediğini belirtmiştir. Gözler, Anayasa Yargısı, s. 140-141.

⁴⁷ Fendoğlu, s. 87.

⁴⁸ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 267-268.

⁴⁹ Kmiec, s. 1444.

⁵⁰ Kmiec, s. 1471.

tanımı çok boyutlu olup beş farklı anlama sahiptir: yasama ve yürütme erklerinin tartışmalı eylemlerinin geçersiz kılınması; yerleşik içtihatların bazı durumlarda terki; “yargısal yasama”; kabul görmüş yorum yöntemlerinden sapma ve sonuç odaklı yargılama pratikleri.⁵¹

Korucu’ya göre yargısal aktivizm, “anayasaya uygunluk denetimi yapmakla görevli yargı organlarının olağan yargısal denetim sınırlarını aşmasıdır.”⁵² Bu tanıma göre anayasa mahkemesi yargıçlarının farklı “ideolojik, sosyolojik, kültürel, psikolojik yahut siyasi saiklerle”⁵³ hareket ederek yetki alanlarının dışına çıkması olayı, yargısal aktivizm olarak nitelendirilebilir. Tanımdan yapılabilecek bir diğer çıkarsama, anayasa yargısında yetkilerin olumlu yahut olumsuz şekilde aşımının yargısal aktivizm kavramını doğurmasıdır. Bu tespitimiz yargısal aktivizmin, anayasa yargısıyla ilişkili ancak anayasa yargısından farklı bir kavram olarak tasarlandığını gözler önüne sermektedir.

A. Yargısal Aktivizmin Görünüm Şekilleri

Yargısal aktivizm kavramı hakkında çok çeşitli tanımlama girişimlerinin bulunması ve hakeza devletlerin hukuk anlayışları ve ideolojileri arasındaki farklılıklar, kavramın farklı görünüm şekillerini ortaya çıkarmıştır. Tabiri caizse yargısal aktivizm, düşünürler, yargıçlar ve hatta yönetimler tarafından farklı aynalara tutulup farklı yansımaları oluşturulmuştur.

Yargısal aktivizmin görünüm şekillerine ilişkin olarak Marshall tarafından bir tasnif yapılmıştır. Yazara göre kavramın yedi farklı görünüm şekli, “yargısal aktivizmin yedi günahı (*seven sins of judicial activism*)” bulunmaktadır. Marshall’ın tasnifi şu şekildedir: Çoğunluk karşıtı yargısal aktivizm (*Counter-Majoritarian Activism*); Orijinalist olmayan yargısal aktivizm (*Non-Originalist Activism*); İctihadi aktivizm (*Precedential Activism*)⁵⁴; Yargı yetkisine ilişkin aktivizm (*Jurisdictional*

⁵¹ Kmiec, s. 1444.

⁵² Korucu, s. 204.

⁵³ Kaya, s. 384.

⁵⁴ Marshall’a göre içtihadi aktivizm, mahkemelerin emsal yargı kararlarına aykırı kararlar tesis etmesidir. Yazar, yargısal aktivizm karşıtlığı ile bilinen muhafazakâr kesimin kürtaj gibi tartışmalı konularda yeniliklere kapalı olup kendi anlayışlarıyla çelişkili gördükleri kararlar bakımından ise içtihadi aktivizme başvurduğunu iddia ederek büyük bir tezata işaret etmiştir. Ancak yazarın da belirttiği gibi her

Activism)⁵⁵; Yargısal yaratıcılık (*Judicial Creativity*)⁵⁶; Telafi edici aktivizm (*Remedial Activism*)⁵⁷; Partizan aktivizm (*Partisan Activism*)^{58, 59}

ıçtihat değışikliği, ıçtihadı aktivizm olarak nitelendirilmemelidir. Nitekim hiçbir mahkeme, önceki tarihli hatalı ıçtihatlara uymaya zorlanmamalıdır. William P. Marshall, “Conservatives and the Seven Sins of Judicial Activism”, *University of Colorado Law Review*, 2002, C. 73, S. 4, s. 116-119.

⁵⁵ Yargı yetkisine ilişkin aktivizm, lafızdan da anlaşılacağı üzere mahkemelerin yetkisel sınırlarını aşarak hüküm tesis etmesidir. Bir diğer deyişle, yargılama yetkilerinin yargıçlar tarafından aşırı geniş kullanımı, yargı yetkisine ilişkin aktivizme sebep olmaktadır. Marshall, s. 104, 120.

⁵⁶ Yargısal yaratıcılık, Anayasa Hukuku doktrinine yargıçlar vasıtasıyla yeni hak ve teorilerin kazandırılmasıdır. Burada kastedilen, yorum yoluyla kavramlara yeni anlamlar yüklenmesi değil, bilakis Anayasa Hukuku’nda sıfırdan yeni kavramların yaratılmasıdır. Yargısal yaratıcılık hususunda muhafazakâr yargıçlar, liberal yargıçları hukuk yaratma faaliyetinde bulunduklarından bahisle oldukça sert bir şekilde eleştirmektedir. Ancak Marshall’ın da belirttiği gibi yargısal yaratıcılık her zaman olumsuz algılanmamalıdır. Nitekim gelişen teknoloji ve toplumsal ihtiyaçlardaki değışim, yerleşik doktrinin uygulanabilirliğine ilişkin yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla ihtiyaç ve gelişmeler karşısında sınırlı da olsa yeni doktrinal yaklaşımların üretilmesi gerekmektedir. Marshall, s. 104, 124, 125. Kanımızca, anayasaların yaşayan dinamik belgeler olmaları hasebiyle, gerektiğinde yeni koşullara uyulanması elzemdir. Aksi takdirde toplum, kendisini ihtiyaçlara cevap veremeyen ve karşılan yeni sorunlara çözüm üretemeyen kadük başıyapıtlarla dolu bir müzede bulacaktır.

⁵⁷ Telafi edici aktivizm, yargı yetkisinin devletin diğer erklerine olumlu yükümlülükler yüklemek veya devam eden yargılamalarda başta yasama olmak üzere diğer erk ve kurumların çözümün bir parçası olmasını sağlamaktır. Marshall, s. 104; Young, s. 1154.

⁵⁸ Partizan aktivizm, yargıçların kendi siyasi görüşleri ekseninde, siyasi yahut partici bir üslupla yargı gücünü kullanmasıdır. Burada yargıçlar bakımından ideolojilerden ziyade siyasi partilere bağlılık söz konusudur. Diğer aktivizm türlerinin aksine, partizan aktivizmin hukuka uygun kılınabilir hiçbir yönü bulunmamakta, pek çok kesim tarafından eleştirilere hedef olmaktadır. Marshall, s. 104; Young, s. 1157-1158.

⁵⁹ Marshall, s. 104. Benzer tasnif usulü Young tarafından da benimsenmiştir. Young’a göre yargısal aktivizmin altı farklı yüzü bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, federal birimlerin ve federe hükümetlerin sorgulanması (second-guessing the federal political branches or state governments); anayasanın metninden ve amaçlarından sapma (departing from text and/or history); ıçtihadı çizgiden sapma (departing from judicial precedent); minimalist kararlar vermek yerine yargısal maksimalizme başvurma (issuing broad or “maximalist” holdings rather than narrow “minimalist” ones); geniş çaplı telafi edici yetkiler kullanma (exercising broad remedial powers); partizan siyasi dürtülerle hareket etme (deciding cases according to the partisan political preferences of the judges). Young, s. 1144.

Yargısal aktivizm türlerine ilişkin olarak bizim de benimsediğimiz bir başka tasnif Korucu tarafından yapılmıştır. Korucu'ya göre yargısal aktivizmin görünüm şekilleri, Amerikan Yargı Sistemi'ne özgü özelliklerinden arındırılarak genelleştirildiğinde şu şekildedir: "1- Çoğunluk karşıtı aktivizm; 2- çoğunlukçu aktivizm; 3- içtihadî maksimalizm; 4- anayasanın orijinal anlamının göz ardı edilmesi; 5- içtihatların göz ardı edilmesi."⁶⁰ Çalışmamızda değineceğimiz yargısal aktivizm türleri bakımından bu listeyi baz almış bulunmaktayız.

1. Çoğunluk Karşıtı Yargısal Aktivizm

Çoğunluk karşıtı yargısal aktivizm, seçilmişlerin kararlarının yargı makamları tarafından geçersiz kılınmasıdır.⁶¹ Bu hâliyle kavramın, temsili demokrasi ve çoğunlukçu demokrasi anlayışına aykırı olduğu sanrısı oluşmaktadır. Ancak Korucu'nun da belirttiği gibi, yargı makamlarının her iptal kararı, demokrasiye bir müdahaleymiş gibi algılanmamalıdır. Nitekim ölüm cezasını yasaklayan anayasal normların olduğu bir ülkede, ölüm cezası öngören yeni bir kanunun çıkarılması açıkça anayasaya aykırıdır. Anayasaya aykırılığın bariz olduğu durumlarda, bu tür kanunların yargı makamlarınca iptali, yargıçların tercihlerinin bir ürünü olmayıp bilakis anayasa hükümlerinin bir emridir. Bu sebeple her kanun iptali, çoğunluk karşıtı yargısal aktivizm yahut demokrasiye yönelik bir tehdit olarak görülmemeli, çoğunlukçu demokrasinin sınırsız bir çoğunluk yönetimi olmadığı gerçeği yadsınmamalıdır.⁶² Çoğunluğun iradesi ile seçilmiş temsilcilerin iradelerinin bazı durumlarda bilhassa toplumsal dönüşümün etkisiyle toplumun çıkarlarıyla çakışabileceği ihtimali akıllardan çıkarılmamalıdır.

Peki yukarıdaki açıklamalar da göz önünde bulundurulduğunda çoğunluk karşıtı yargısal aktivizmin tespiti nasıl yapılacaktır? Bu noktada, Thayer'in yasama işlemlerinin anayasada açıkça yasaklanıp yasaklanmadığına ilişkin geliştirdiği ölçüt yol göstericidir. Yazar, açıkça anayasaya aykırılık oluşturmeyen kanunların yargısal denetimi ve ardından geçersiz kılınması hâlinde, yargıçların yargısal denetim sınırlarını aştığını ve neticede yargı tarafından hukuk yaratma faaliyetinde

⁶⁰ Korucu, s. 207.

⁶¹ Marshall, s. 104, 107.

⁶² Korucu, s. 208.

bulunulduğunu iddia etmiştir. Yazara göre anayasaya açıkça aykırılığın olmadığı durumlarda gerçekleştirilen yargısal faaliyetler, çoğunluğun iradesinin gaspı sayılacak ve netice itibariyle çoğunluk karşıtı yargısal aktivist bir tutum sergilenmiş olunacaktır.⁶³

2. Çoğunlukçu Aktivizm

Yargısal aktivizm, yasama tasarruflarının iptalinden ibaret olmayıp bazı hâllerde, anayasaya açıkça aykırı olan bir yasama işlemi karşısında, bu işlemin iptaline yönelik olarak yargısal bir aksiyon gerçekleştirilmemesi şeklinde de tezahür edebilir.⁶⁴ Kısacası, anayasaya aykırı kanun ve sair diğer yasama işlemlerine karşı sessiz kalınması da bir tür yargısal aktivizm örneğidir. Bu durum, daha ziyade yargıçların devlet ideolojisi sarmalında kararlar tesis etmeyi tercih ettiği yaklaşımlar bakımından söz konusudur. Green, anayasaya açıkça aykırı düzenlemelerin herhangi bir yaptırımla karşılaşmayışı olarak da tanımlanan çoğunlukçu yargısal aktivizmi, “aşırı yargısal uyum (*excessive judicial deference*)” yanlısı bir yaklaşım olarak nitelendirmiş ve çoğunluk karşıtı yargısal aktivizme zıt olduğuna dikkat çekmiştir.⁶⁵

Korucu’nun da belirttiği gibi çoğunlukçu yargısal aktivizmin tespiti nispeten kolaydır. Nitekim yargıçların siyasi ve ideolojik yönelimleriyle yasama organının iradesi arasında bir uyumun söz konusu olduğu hâllerde, çoğunlukçu yargısal aktivizmin varlığından bahsedilebilir. Yazara göre bu uyum, olağan yargısal denetimin sınırlarını aşan bir uyumdur. Kanunların anayasaya aykırılığı ne kadar netse çoğunlukçu yargısal aktivizmin varlığı da o kadar açıktır. Ancak anayasaya aykırılığın açık olmadığı durumlarda, yargıçların yasama iradesine saygı duyarak mı yahut yasama organı ile aynı siyasi görüşleri paylaşmanın etkisiyle mi pasif tutum sergiledikleri hususunu çözmek kolay olmayabilir.⁶⁶

Kanımızca, çoğunlukçu yargısal aktivizmi benimseyen mahkemeler, yargı işlevini görmek yerine, yasama organının işlemlerine onay

⁶³ James Bradley Thayer, “The Origin and Scope of the American Doctrine of Constitutional Law”, *Harvard Law Review*, 1893, C. 7, S. 3, s. 144.

⁶⁴ Craig Green, “An Intellectual History of Judicial Activism”, *Emory Law Journal*, 2009, C. 58, S. 5, s. 1227-1228; Küçük, s. 268.

⁶⁵ Green, s. 1228.

⁶⁶ Korucu, s. 210.

veren ikinci bir meclis/yasama organı hâline gelmektedir. Bu durum, yargıyı işlevsizleştirmekte ve bir onay makamına indirgemektedir.

3. İctihadi Maksimalizm

İctihadi maksimalizm (*decisional maximalism*), Sustain tarafından geliştirilmiş olup anayasaya aykırılığı iddia edilen kanun hükümlerinin yanı sıra başkaca hükümlerin de anayasaya aykırılıklarının mahkemelerce denetimi anlamına gelmektedir.⁶⁷ İctihadi maksimalizmde yargıçlar, önlerine gelen bireysel vakaları, kapsayıcı yeni kurallar yaratmakta yahut görülmesi ertelenen spesifik konulara ilişkin kararlar vermektedir.⁶⁸ Sustain'e göre yargıçlar olması gerekenden daha fazlasına karar verememeli, bir diğer deyişle "ıctihadi minimalizm" benimsenmelidir. Nitekim minimalist yargısal üslup hem masraf ve zamandan tasarruf sağlamak hem de yargı kararlarının hata payını en aza indirgemektedir.⁶⁹ Kanımızca, yazarın görüşlerinde isabet olup olması gereken, yargıçların "taleple bağıllığı" dır. Kararların kapsamı, taleplerden ne eksik ne de fazla olmalıdır.

İctihadi maksimalizm, çoğunluk karşıtı yargısal aktivizm ile karıştırılmamalıdır. Nitekim çoğunluk karşıtı yargısal aktivizmde çoğunluğun iradesi yargısal kararlarla geçersiz kılınırken ıctihadi maksimalizmde yasama işlemlerine yönelik bir yaptırım içermeye zorunluluğu yoktur. İctihadi maksimalizm, davanın konu ve kapsam bakımından sınırlarını aşan kararların alınmasıdır.⁷⁰ İctihadi maksimalizmin tespitiinde, yargısal hükmün dava konusunun kapsamını aşıp aşmadığına bakılmalıdır.⁷¹ Kararlar, çoğunluğun iradesiyle paralel olabileceği gibi çoğunluğun iradesine karşıt da olabilir. Burada sonuçtan ziyade, davanın ele alınış şekli belirleyici olmaktadır.

⁶⁷ Cass R. Sustain, "Foreword: Leaving Things Undecided", *Harvard Law Review*, 1996, C. 110, S. 4, s. 6-7; Korucu, s. 210.

⁶⁸ Young, s. 1152.

⁶⁹ Sustain, s. 6-7.

⁷⁰ Korucu, s. 211.

⁷¹ Korucu, s. 211.

4. Anayasanın Gerçek Anlamının Göz Ardı Edilmesi (Orijinalist Olmayan Aktivizm)

Anayasa yargısı denetimi sırasında, mahkemelerin yorum faaliyeti de bulunması doğaldır. Nitekim anayasaların başlangıç metinlerinde ve hükümlerinde yer alan bazı ibarelerin muğlak oluşu, yorum yoluyla somutlaştırılmayı gerekli kılmaktadır. Yargı makamlarının yorumları bağlayıcı olmakla birlikte anayasalar tarafından yargısal yorum yetkilerine sınırlamalar getirilmiştir. Mahkemelerin bu sınırları aşması hâlinde orijinalist olmayan aktivizm olgusu ile karşılaşmaktadır.⁷²

Young’a göre orijinalist olmayan aktivizm, anayasal otoriteden bir kopuştur. Bu durum, anayasal metin, anayasanın yapısı yahut tarihsel amaçları ekseninde bir ayrışma olarak tezahür edebilir. Orijinalist olmayan aktivizm, yargıçların “metinsellik (*textualism*)” veya “orijinalizm (*originalism*)” den farklı bir yorum yöntemini benimsemesi hâlinde söz konusu olabileceği gibi anayasa metninin ve tarihsel amaçlarının yanlış yorumlandığı kararlar bakımından da söz konusu olabilir.⁷³

Orijinalist olmayan aktivizmin tespiti, zikretmiş olduğumuz diğer yargısal aktivizm türlerine nazaran daha zordur. Nitekim yargısal yorumların ne zaman anayasal hükümlerin somutlaştırılması, ne zaman anayasal sınırların aşımı niteliğinde olduğu hususlarını ayırt etmek güçtür. Korucu’nun da belirttiği gibi anayasa hükümlerinin anlamlarının açık ve net olduğu hâllerde, hükümlere aykırı yorumların eseri olan yargı kararları, anayasal sınırların aşımı niteliğinde sayılacaktır. Anayasa hükümlerinin muğlak olduğu durumlarda ise hangi kararların aktivist olduğu noktasında, doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kimi yazarlar, siyasi nitelikli yargı kararlarının da olağan denetim sahasında bulunduğunu iddia ederken anayasanın sabit bir anlamı olduğu görüşündeki orijinalist yazarlar, anayasanın temel/ orijinal anlamını göz ardı eden tüm yargısal kararların aktivist nitelikler taşıyacağını iddia etmiştir. Kimi yazarlar ise toplumsal kabüllere uygun olan yargı kararlarının, olağan denetim sınırlarını aşmadığını ifade etmiştir.⁷⁴

⁷² Korucu, s. 211-212.

⁷³ Young, s. 1148-1149.

⁷⁴ Korucu, s. 212.

Kanımızca, anayasanın “yaşayan bir belge/organizma” olduğu gerçeği karşısında, anayasa hükümlerine tek ve değişmez anlamların yüklenmesi, anayasaları hareketsiz kalan aygıtlara dönüştürür. Nitekim toplumlar sabit bir çizgide varlıklarını sürdürmemekte, bilimsel, teknik, kültürel ve hatta siyasal gelişmeler, “anayasal devinimi” zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde, sorunlara ve halkın taleplerine sessiz kalan, tabiri caiz ise “tarihe zincirlenmiş bir anayasa olgusu” ile karşılaşılması pek olasıdır. Bizim görüşümüz, anayanın sözü ve ruhuna açıkça aykırılık taşımayan, hak ve özgürlükler lehine olan yargısal yorumlara gerektiği ölçüde izin verilmesidir. Daha önceki satırlarda da altını çizdiğimiz üzere kapılar yargısal aktivizme kapatılmamalı, ölçülü bir şekilde yargısal aktivizme de başvurmak suretiyle anayasa hükümleri aydınlatılmalıdır.

5. İctihatların Göz Ardı Edilmesi

Hukuk güvenliği, hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik bakımından yasama, yürütme ve yargı erklerinin işlem ile kararlarının tutarlı bir çizgide seyretmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çeşitli kural ve mekanizmalar geliştirilmiştir. Bizim de katıldığımız kimi yazarlara göre yargı makamlarının içtihadi tutarlılık ve bütünlüğe uygun şekilde karar tesis etmesi zaruridir. Bu sayede hukuki öngörülebilirlik, içtihadi birlik ve yargısal kalite sağlanmış olur. Bu amaçlar doğrultusunda yargıların yapması gereken, karar tesisinden önce, geçmiş tarihli ulusal ve yeri geldikçe uluslararası içtihatlarla göz atmalarıdır.⁷⁵

Young’ın da aralarında bulunduğu kimi yazarlar, kasıtlı bir şekilde yerleşik içtihatların terkin, aktivist kabul etmiştir.⁷⁶ Bu görüş baz alındığında, yargıcın hatasından kaynaklanan içtihadi sapmaların, yargısal aktivist bir tutum olarak nitelendirilmemesi gerekmektedir. Nitekim aktivizm, özünde olası sonuçları bilme ve değişiklikleri isteme unsurlarını da barındırmaktadır. Bu görüşe muhalif olan Korucu, yargıcın zihnini okumanın neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiş, hangi durumlarda bilinçli ideolojik tercihler ekseninde ve hangi durumlarda bilinç dışı unsurlar bağlamında yargısal karar tesis edildiğini belirlemenin mümkün olmadığını iddia etmiştir.⁷⁷

⁷⁵ Korucu, s. 217.

⁷⁶ Young, s. 1150; Ergül, s. 46.

⁷⁷ Korucu, s. 217.

İçtihadî bütünlüğün iki boyutu bulunmaktadır: “dikey içtihat (*vertical precedent*)” / “yatay içtihat (*horizontal precedent*)” boyutu ve anayasa, sair mevzuat ile örf-adet hukukuna aykırılık boyutu. Dikey içtihat gereği alt derece mahkemelerinin kararları, üst derece mahkemelerinin kararlarına uygun olmak zorundadır. Yatay içtihat gereği bir mahkeme önceki tarihli içtihatlarıyla uyumlu kararlar tesis etmelidir.⁷⁸

Öte yandan, önceki içtihatlarla aykırı her karar, aktivist olarak nitelendirilmemelidir. Nitekim Korucu’nun da belirttiği üzere anayasaya açıkça aykırılık oluşturan içtihatların göz ardı edilmesi, haklı sebebin varlığından ötürü yargısal aktivist sayılmamalıdır. Bir diğer deyişle, “aktivist bir içtihadın göz ardı edilmesi aktivizm değildir”. Ancak istisnai bazı durumlarda, aktivist bir kararın yine aktivist başka bir kararla göz ardı edilmesi pekâlâ mümkündür.⁷⁹ Yazar, Young’ın kastı temel alan tespit ölçütlerinin yerine, bir içtihadın yerleşik olup olmadığının ve bir mahkemenin aynı konuya ilişkin olarak sık sık içtihat değiştirip değiştirmedığının irdelenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁰

Özetle, bir mahkemenin aynı konuya ilişkin içtihatları arasında ve üst mahkemelerle alt mahkemelerin içtihatları arasında bir uyumun olması gerekmektedir. Ancak önceki tarihli bir içtihadın anayasayı, anayasal değerleri ve hak ile özgürlükleri ihlal ettiğinin tespiti hâlinde, içtihat değişikliği zaruridir. Bu konuda sonraki tarihli içtihadın anayasal denetim sınırları içerisinde yahut dışında olup olmadığından ziyade doğurduğu etkiye bakılması gerekmektedir. Olağan sınırlar içinde kalan kararlarla yahut olumlu ya da olumsuz etkilere sebebiyet veren aktivist kararlarla, içtihadî zincirin bozulması pekâlâ mümkündür.

B. Yargısal Aktivizme Yönelik Eleştiriler

Yargısal aktivizm kavramına bilhassa liberal hukukçular olumlu yaklaşırken muhafazakâr hukukçular tarafından sert eleştiriler yöneltmiştir. Olumsuz eleştirilerin ekseriyeti, erkler ayrılığı prensibini, çoğunlukçu demokrasi kavramını ve yargıçların siyasi roller üstlene-

⁷⁸ Kmiec, s. 1466-1467.

⁷⁹ Korucu, s. 217-218.

⁸⁰ Korucu, s. 218-219.

rek bir nevi “yargıçlar hükûmeti (*government by judges*)”⁸¹ ne sebebiyet vereceği yönündeki endişeleri temellendirmelerine dayanak almıştır. Bu başlık altında hem olumlu hem de olumsuz eleştirilere değinilecek olup yargısal aktivizmin sanılanın aksine pek olumlu işlevler görebileceği hususuna dikkat çekilecektir.

Yargıç Frankfurter ve destekçileri, anayasa mahkemelerinin siyasete karışmasının demokrasiye aykırılık teşkil edeceğini iddia etmiştir. Nitekim benzer görüşte olan Eski ABD Başkanı Roosevelt, ekonomik kriz ve işsizlikle mücadeleyi odağına alan “*New Deal Laws*” kanunlarının Yüksek Mahkeme tarafından anayasaya aykırı bulunması üzerine şu ifadeleri sarf etmiştir: “milletçe öyle bir noktaya geldik ki, Anayasayı Mahkemeden kurtarmak için harekete geçmek zorundayız.” Yüksek Mahkeme’nin tutumlarından rahatsızlık duyan Roosevelt seçimlerde galip gelince Yüksek Mahkeme’nin yapısını değiştirmek amacıyla üye sayısının arttırılması ve yetmiş yaş üstü yargıçlara yardımcı atanması prosedürünü getirmek istemiştir. Başkan’ın planından endişe duyan Mahkeme, seri bir şekilde New Deal Kanunları’nı onaylamak zorunda kalmıştır.⁸²

Muhafazakâr tutumlarıyla bilinen Yargıç Frankfurter, mahkemelerin anayasaya aykırı gördüğü kanunları iptal yetkisinin, yargının yasama karşısında oldukça güçlü bir hâle gelmesine sebep olacağını belirterek, mahkemelerin anayasallık denetiminin, anayasa hükümleri ile sınırlandırılması gerektiğinin altını çizmiştir.⁸³ Frankfurter-Jackson ekolünün “yargısal aktivizm karşıtlığının manifestosu” niteliğindeki şu görüşleri kayda değerdir.⁸⁴

Yasama iradesine uyma adına, ister sağda, isterse solda olsun yargının üstünlüğüne karşı çıkmaktadırlar ve bunun yerine kuvvetler ayrılığı ve de-

⁸¹ Fendoğlu’nun da belirttiği üzere yargıçlar hükûmeti olgusunun vuku bulması için şu üç durumdan birinin var olması gerekmektedir: “1. Yargı, yasama ve yürütmeyi yaygın şekilde denetlerse, 2. Yargı, bağımsızlık şemsiyesi altında hiçbir denetime tabi olmazsa, 3. Yargıçlar kanun koyucuyu aşarak hukuk oluşturursa...” Fendoğlu, s. 86.

⁸² Koopmans, s. 58-59; Ergun Özbudun, “Türk Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve Siyasi Elitlerin Tepkisi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2007, C. 62, S. 3, s. 258-259, (Yargısal Aktivizm); Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Yedinci Bası, Beta Yayınları, Kırklareli, 2001, s. 183-184.

⁸³ Koopmans, s. 51-52.

⁸⁴ Kmiec, s. 1447; Ergül, s. 43.

mokratik sürece dayanmaktadırlar. Yargısal sınırlılık taraftarlarına göre, yasama hata yapmış ise, onu telafi edecek olan yasamanın kendisidir. Aksi bir yaklaşım, mahkemelerin hatalarını düzeltereğini düşünen yasama organının sorumsuz davranmasına ve demokrasimizin zayıflamasına sebep olacaktır.

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere muhafazakâr kanat, erkler ayrılığı prensibi ve “pasif yargı anlayışı” nı benimsemiştir. Bu ekole göre olması gereken, yasama hataları ile anayasal aykırılıkların, yasama organı tarafından düzeltilmesidir. Bu anlayış, anayasa yargısı denetimine ve uzantısı yargısal aktivizme karşı çıkmakta; kanunların yalnız siyasi denetim eleğinden geçirilmesini yeterli görmektedir. Schlesinger’in de belirttiği gibi yargısal sınırlılık bir “serap” gibidir ve yargısal sınırlılık yanlısı hukukçular, yargıçların adalet anlayışlarından kuşku duymakta, kanunların sabit anlamları olduğunu iddia etmektedir. Muhafazakârlar, hangi grubun menfaatine olursa olsun kanunların anlamlarında değişiklik yaratabilecek her tür denetim faaliyetine karşı cephe almaktadır.⁸⁵

Yargısal aktivizm karşıtları, yargının yasama karşısında güçlenmesinden duydukları endişenin etkisiyle yargısal aktivist tutumların yargıçlar hükûmeti olgusuna sebep olacağını ileri sürmüştür.⁸⁶ Bu görüşte olan yazarlar, yargısal aktivizmi yargıçların kamu politikalarını belirleme amacıyla kişisel siyasi görüşlerine dayanarak karar vermesi olarak nitelendirmiştir. Yargıçların kamu politikalarına ilişkin olarak karar makamı hâline gelmesi, yargının siyasi role sahip kılınması şeklinde yorumlanmış, neticede bu durumun seçilmişlerin karar alma tekeline zarar vererek yargıçlar hükûmetine yol açacağı korkusu hâkim olmuştur.⁸⁷

Yargısal makamların siyasi kararlar alarak, devlet siyasetinde belirleyici birer aktör hâline gelmesi, çoğu kesimce “yargının siyasileşme-

⁸⁵ Kmiec, s. 1447; Gözler, hem yargının yasama işlemlerini denetlemesini hem de yasamanın yargı organının kararlarını denetlemesini erklerin birbirine müdahalesi olarak algılamış, açıkça erkler ayrılığı prensibine aykırı bulmuştur. Yazara göre anayasa mahkemeleri, kanunları iptal edememeli ve hatta kanunlarda ekleme yahut çıkarma şeklinde değişiklikler yapamamalıdır. Gözler, Anayasa Yargısı, s. 155-156.

⁸⁶ Kaboğlu, Anayasa Yargısı, s. 268.

⁸⁷ Atar, s. 97; Metin, s. 97, 107; Fendoğlu, s. 84.

si” olarak nitelendirilmiştir. Kimi görüşler, anayasa mahkemelerinin siyasi meselelere karışmamak adına kendilerini frenlemeleri gerektiğini ve bu vesileyle anayasa yargısı ve yargısal aktivizm kavramlarının meşruluğuna ilişkin tartışmaların azalacağını öngörmüştür. Bahsi geçen bu görüşler, yargısal sınırlılık yanlısı olup mahkemelerin “siyaset kararlaştırıcı” durumuna gelmesinin “yargıçlar hükûmeti veya “yargı iktidarı (*juristocracy*)” na davetiye çıkaracağına dikkat çekmiştir. Bu tehlikenin önüne geçmek için siyasi uyumsuzlukların, hukuki yöntemler kullanılması suretiyle hukuki uyumsuzluklar hâline dönüştürülmesi gerektiği yönünde tavsiyeler verilmiştir.⁸⁸ Yargının siyasileşmemesi gerektiğini savunan Yargıç Jackson’ın şu veciz ifadeleri, bu yaklaşımın bir özeti niteliğindedir: “Mahkemeler mahkeme olarak hareket etmeyi bırakıp politikayı denetleyen organlar hâline dönüştüklerinde hukuk devleti emin olmayan ellerde demektir.”⁸⁹

Anayasa yargısını ve dolaylı olarak yargısal aktivizmi meşru görmeyen Gözler’e göre yargıçlar denetimde ölçü norm olarak sadece anayasa normlarını esas almalı, siyasi, ideolojik, sosyal ve sair diğer görüşlerin etkisinde kalmamalıdır. Tabiri caiz ise “anayasa metninin sözlerini telaffuz eden bir ‘ağız’ olmakla” yetinilmelidir. Yazar, görüşlerini temellendirirken bir başka argüman olarak içtihadı değişiklikler olgusunu kullanmıştır. Hem Türkiye hem de ABD örnekleri üzerinden yapılan tahlilde, içtihatlar arasındaki farklılık ve çelişkilerin, yargıçların da yanıldığı hususuna delil olarak gösterilmiştir. Bu konuda, bugün apaçık yanlış olduğu kabul edilen yargı kararları (örneğin 1857 tarihli Dred Scott v. Stanford Kararı), oy birliği ile değil oy çokluğu ile verilen kararlar ve anayasa mahkemelerinin kendi içtihatlarını bizzat değiştirdiği vakalar (örneğin 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı ile 1954 tarihli Brown v. Board of Education Kararı arasındaki içtihadı farklılıklar⁹⁰; 1973 tarihli Roe v. Wade Kararı ile 1992 tarihli Planned

⁸⁸ Erdoğan, Anayasal, s. 99-101; Kaya, s. 385; Ünal Açıkgöz/Fendoğlu/Güller, s. 239. Karşıt görüşte olan Küçük ise güdülen amaçlar meşru olduğu takdirde, alınan kararların siyasi etki ve neticeler doğurmasını demokratik anayasal sistem açısından mazur gördüğünü ifade etmiştir. Küçük, s. 281.

⁸⁹ Aktaran Erdoğan, Anayasal, s. 101.

⁹⁰ Plessy v. Ferguson, 163 U.S. 537 (1896), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/537/>, Erişim Tarihi: 04.04.2025; Brown v. Board of Education of Topeka, Opinion; May 17, 1954; Records of the Supreme Court of the United States; Record Group 267, National Archives, <https://www.archives.gov/miles->

Parenthood v. Casey Kararı arasındaki içtihadi farklılıklar⁹¹), mahkeme üyelerinin yanılmaz olmadığı gerçeğini gözler önüne sermektedir.⁹² Bu tespitler, siyasi denetimin yargısal denetim ve dolayısıyla yargısal aktivizme tercih edildiği izlenimi uyandırmaktadır.

Öte yandan, yargısal aktivizme olumlu yaklaşan görüşler de mevcuttur. Bazı yazarlar, yargısal aktivizmin amaçlarının hak ile özgürlükleri korumak ve hukukun üstünlüğünü sağlamakla sınırlı olduğu hâllerde, anayasal demokrasiye katkı sunan bir araç olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir.⁹³ Nitekim anayasacılık ve anayasal demokrasinin hareket noktası, hak ve özgürlüklerin devlet iktidarı karşısında korunması, güvencelenmesidir.⁹⁴ Atar ve Metin'in de belirttiği gibi Batı demokrasilerindeki yargısal aktivizm örnekleri, insan hakları ve hukuk devleti ilkesini geliştirici etkilerinden ötürü olumlu yargısal aktivizm olarak nitelendirilebilir.⁹⁵ Ancak doktrinde ağırlıklı olan görüşe göre "militan demokrasi anlayışının kalesi" olarak da nitelendirmiş olduğumuz Türk Anayasa Mahkemesi'nin bilhassa siyasi parti kapatma davaları, özelleştirme karşıtı kararları, laiklik ilkesini yorumladığı vakalar, 2007 tarihinde vermiş olduğu tartışmalı "367 Kararı" ile ya-

tone/ documents/ brown-v-board-of-education, Erişim Tarihi: 20.03.2025; Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/#tab-opinion-1940809>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

⁹¹ Roe v. Wade, 410 U.S. 113 (1973), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/113/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025; Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey, 505 U.S. 833 (1992), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/505/833/>.

⁹² Gözler, Genel Teori, s. 725-730; Gözler, Anayasa Yargısı, s. 141. Gözler, yargıçların rolünü "anayasa metninin sözlerinin ağız" olmakla sınırlamış iken anayasa yargısının meşruluğunun sağlanması bakımından bu rolün yeterli olamayacağını ifade etmiştir. Yazar, yargıçların anayasanın sözlerini tekrarlayan bir ağız olmalarını "anayasa papağanı" imgesi ile somutlaştırmış, anayasa mahkemesi üyelerinin yorum faaliyetinden uzak kalamayacağını nitekim anayasa hükümlerinin açık ve muğlak olan fark etmeksizin bizzat yoruma ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Anayasa mahkemeleri üyelerinin bir ağız olması gerektiğine ilişkin görüşte, yazarın da ifade ettiği üzere bir tutarlılık yoktur. "Uzun lafın kısıası, kanunların anayasaya uygunluğu yargısal denetimine meşruluk sağlamanın bir yolu bulunmamaktadır." Gözler, Anayasa Yargısı, s. 141-146, 148-153.

⁹³ Atar, s. 98.

⁹⁴ Atar, s. 98; Metin, s. 97; Kaya, s. 371; Turhan, s. 380.

⁹⁵ Atar, s. 98; Metin, s. 97; Kaya, s. 385.

rattığı Cumhurbaşkanı seçimi krizi ve daha nice örnek, olumsuz yargısal aktivizmin dallarından olan “devletçi ideolojik yargısal aktivizm” örnekleri olarak kabul edilmiştir. Özbudun’un da belirttiği gibi Türk Anayasa Mahkemesi, hak ve özgürlüklere ilişkin meselelerde oldukça ihtiyatlı iken devlet değerlerinin korunmasına özel bir önem atfetmiş, bir diğer deyişle “devletin muhafızı” veya “rejimin şövalyesi/rejimin bekçisi”⁹⁶ gibi hareket ederek bir vesayet makamı görüntüsü sergilemiştir.⁹⁷ Kanımızca olumsuz yargısal aktivizm resmedildiğinde, ideolojik, siyasi, içtihadî maksimalist, çoğunlukçu yargısal aktivist ve sair dalları olan kökleri çürük bir ağaç gibidir. Ne yazık ki ülkemiz özelinde yapılan değerlendirmeler, olumsuz yargısal aktivist bir tutum içerisinde olduğu yönündedir. Ülkemiz bakımından temennimiz, Avrupa’daki anayasa mahkemelerine benzer şekilde olumlu yargısal aktivist bir tutumun benimsenmesidir.

Giegerich’in de aralarında bulunduğu orta yolu benimseyen hukukçular ise yargıçlar hükûmeti olgusunun demokratik olmadığını kabul etmekle birlikte, yargısal olarak sınırlandırılmayan çoğunluk yönetiminin zorbalığa dönüşme riskine dikkat çekerek ılımlı bir tutum geliştirmiştir.⁹⁸ Yine orta yolcu olarak nitelendirdiğimiz Küçük’e göre anayasa mahkemeleri, hak ve özgürlüklere ilişkin meselelerde yargısal aktivist; siyasi ve ekonomik meselelerde ise sınırlamacı bir tutum sergilemeli, bu vesileyle hem yargı hem de yasamanın devleşmesinin önüne geçilmelidir.⁹⁹ Benzer şekilde Turhan da yargısal aktivizmin hak ve özgürlükler alanı ile sınırlı bir şekilde tatbik edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.¹⁰⁰

Marshall’ın da belirttiği üzere yargısal aktivist bir kararın mutlak yanlış olduğu söylenemeyeceği gibi sınırlama öngören kararların da mutlak doğru olduğu söylenilemez.¹⁰¹ Bizim de savunduğumuz orta yol yaklaşımı gereği yargısal aktivizm ne iyi ne de kötüdür. Nitekim

⁹⁶ Kaya, s. 387.

⁹⁷ Özbudun, Yargısal Aktivizm, s. 264-265; Atar, s. 98, 115; Erdoğan, s. 86-87; Metin, s. 97, 98, 107, 124; Coşkun, Resmi İdeoloji, s. 80-82.

⁹⁸ Thomas Giegerich, “Constitutional Jurisdiction: The Art of Effectively Speaking Law to Power”, A.R Çoban/S. Güler/M. Sağlam/ H. Ekinci (Ed.), Haşim Kılıç’a Armağan, Cilt I, Balkan Matbaacılık, Ankara, 2015, s. 628’den aktaran Erdoğan, Anayasal, s. 102.

⁹⁹ Küçük, s. 274.

¹⁰⁰ Turhan, s. 379, 399.

¹⁰¹ Marshall, s. 105.

yargıcın hangi saiklerle karar aldığını belirlemek, irade unsurunun subjektif niteliğinden ötürü neredeyse imkânsızdır.¹⁰² Hakeza yargısal aktivizm, anayasal yargı denetimi yetkilerinde sınırların aşılması olup bazı durumlarda, hak ve özgürlükler lehine sonuçlar doğurmakta iken bazı durumlarda ise 1857 tarihli Dred Scott v. Sandford Kararı'nda olduğu gibi olumsuz bir mahiyet arz edebilmektedir. Olması gereken, her somut olay özelinde değerlendirme yapılarak yargısal aktivizm faaliyetinin özgürlükler lehine, devlet iktidarını sınırlandırıcı ve demokrasiyi pekiştirici işlevler gördüğü hâllerde, olumlu bir nitelendirme yapılması; hak ve özgürlükleri sınırlandırıcı, devlet ideolojisinin bir diğer deyişle siyasi elitlerin etkisinde geliştirilen yargısal aktivizm pratiklerinin olumsuz olarak nitelendirilmesidir.

II. BROWN I KARARI'NIN İÇTİHADİ VE OLGUSAL ARKA PLANI

ABD tarihindeki en önemli yargısal aktivist kararlardan biri olarak görülen 1954 tarihli Brown v. Board of Education Kararı (Brown I Kararı) ilk yargısal aktivist karar olmayıp önceki tarihli bazı içtihat ve olaylar, karar bakımından baz işlevi görmüştür.

Bu bağlamda ilk zikredeceğimiz karar, 1803 tarihli Marbury v. Madison Kararı'dır. Kararın verildiği dönemde ABD'de iki ayrı siyasi akım mevcuttu: "Federalistler" ve "Cumhuriyetçiler". Federalist Başkan John Adams, seçimleri kaybedeceğini anlayınca yargıyı kendi tarafına çekmek amacıyla yeni mahkemeler kurmuş ve mahkemelere acele atamalar gerçekleştirmiştir. Başkan'ın görevinin son gününde bazı atamalar yetişmiş iken Marbury'nin de aralarında bulunduğu bazı yargıçların ataması yeni başkan dönemine sarkmıştır. Marbury, tayin emrinin yerine getirilmesi gerektiği iddiasıyla mahkemeye başvurmuş ancak kendisi de Federalist olan Yargıç Marshall, Marbury'nin tayin emrini almaya hakkı olduğunu belirtmekle birlikte, tayin emrinin kaynağını oluşturan kanunun anayasaya aykırı olması hasebiyle uygulanmaması gerektiğini belirtmiştir. Yargıç Marshall, emirnameyi göndermeyi reddetmiştir.¹⁰³ Bu karar, 1787 tarihli ABD Anayasası'nda

¹⁰² Kmiec, s. 1473.

¹⁰³ Özlem Yücel, "Amerika Birleşik Devletlerinde Hakimler Saltanatı Dönemi", *Argumentum*, 1998, S. 55, s. 409-410.

öngörülmediği hâlde, Yüksek Mahkeme'nin anayasa yargısı denetimi yapma yetkisinin varlığının iddia ve kabul edildiği ilk karardır. Dolayısıyla anayasa yargısı denetiminin içtihat kaynaklı bir kavram olduğu ifade edilebilir. Yücel'in de belirttiği üzere bu karar, mahkemelerin güç ve nüfuzunu arttırmış, neticede ABD'de "hâkimler/yargıçlar saltanatı/hükûmeti"¹⁰⁴ olgusu tartışılır hâle gelmiştir. Karar'da belirtildiği üzere bundan böyle yargıçlar, önlerine gelen hukuki bir meseleye uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırılığını da denetleyebilecek ve akabinde aykırılık tespiti yapılması hâlinde, ilgili kanun hükmünü dikkate almaksızın anayasadaki düzenlemeyi tatbik edecektir.¹⁰⁵

Yargıç Marshall bu karar vesilesiyle belki de tarihteki en güçlü karar gerekçelerinden birine imza atmıştır. Yargıç Marshall, gerekçe kısmında, anayasanın üstünlüğü ilkesi, kanunların anayasaya aykırı olamayacağı, anayasanın adi kanunlarla değiştirilemeyeceği ve anayasa yargısı denetiminin gerekliliği hususlarına yer vermiştir. Bu karar ile birlikte anayasada düzenlenmemiş olsa dahi, yargı makamlarının kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme noktasında kendilerini yetkili görmelerinin önü açılmıştır.¹⁰⁶ Dworkin'in de tespit ettiği üzere bu kararda Yüksek Mahkeme, zayıf rolleri reddetmiş, anayasayı ülkenin "yüksek kanunu" mertebesine erdirmiştir. Anayasanın üstünlüğü ilkesi, pratikte de uygulama alanı bulmuştur. Kararın akabinde, Yüksek Mahkeme'nin anayasayı yorumlama yetkileri gelişmiş

¹⁰⁴ Yargıçlar Saltanatı/Hükûmeti, ABD Eski Başkanı Franklin D. Roosevelt'in çıkardığı 1933 tarihli "New Deal Legislation (New Deal Düzenlemeleri)" ne değin sürmüştür. Yücel, s. 412.

¹⁰⁵ Gözler, Genel Teori, s. 705, 711; Kaboğlu Anayasa Dersleri, s. 378-380; Fendoğlu, s. 167; Yücel, s. 409-410.

¹⁰⁶ Özbudun, Anayasa Hukuku, s. 379; Gözler, Genel Teori, s. 716. Gözler, Marshall'ın gerekçe metnindeki ifadelerini genel olarak takdirle karşılamakla birlikte, anayasada düzenlenmediği hâlde yargıçların anayasa yargısı denetimi yetkisine sahip kabul edilmesini aşırı bulmuştur. Gözler, Yargıç Marshall'ın anayasa yargısı denetiminin gerekliliğini ispatladığını ancak denetim yetkisinin varlığını ispatlamada başarısız olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim 1787 tarihli ABD Anayasasının hiçbir hükmünde anayasa yargısı denetimine ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. Gözler, Yargıç Marshall'ın dayanak olarak gösterdiği yargıçların anayasayı savunacaklarına ilişkin yeminin bağlayıcı olarak kabul edilemeyeceğini de sözlerine ekleyerek 1803 tarihli Marbury v. Madison Kararı'nı eleştirmiştir. Gözler, Genel Teori, s. 711-712.

ve diğer erklerin anayasaya aykırı eylemlerini iptal etme yetkilerine kavuşturulmuştur.¹⁰⁷ Yüksek Mahkeme, hükûmetin denetçisi hâline gelmiş, hem denetim yapan hem de devlet politikalarına etkiyen bir makam olma hüviyetine kavuşmuştur.¹⁰⁸ Kanımızca, yargısal aktivizmin anayasa yargısının doğal bir sonucu olduğu gerçeği de göz önünde tutulduğunda, 1803 tarihli Marbury v. Madison Kararı olmasaydı Brown I Kararı da var olamayacaktı. Dolayısıyla 1803 tarihli Marbury v. Madison Kararı'na ehemmiyetle yaklaşılması gerekmektedir.

1803 tarihli Marbury v. Madison Kararı anayasa yargısı denetimi ve dolaylı olarak yargısal aktivizm bakımından bir milat olmakla birlikte, ABD Yüksek Mahkemesi elli dört yıl boyunca kanunların anayasaya uygunluğuna ilişkin bir denetim gerçekleştirmemiş, bu konuda çekimser bir tutum sergilemiştir. Bu çekimserlik, 1857 tarihli Dred Scott v. Sanford Kararı ile terkedilmiştir.¹⁰⁹ Bu karar olumsuz yargısal aktivist bir karar örneğidir. ABD Yüksek Mahkemesi'nin tartışmasız en kötü kararlarından biri olarak nitelendirilen bu karar, anayasanın siyahları dışlayıp sadece beyazların hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir metin olarak tasarlandığına ilişkin bir kabul içermektedir.¹¹⁰ Nitekim Karar'da, köleliği bazı eyaletlerde yasaklayan 1820 tarihli *Missouri Compromise* adlı kanunun anayasaya aykırı olduğuna hükmedilmiş ve kanun iptal edilmiştir. Yüksek Mahkeme, yasama organının köleliği yasaklamaya yetkili olmadığını, nitekim 1776 tarihli "Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (*The Declaration of Independence*)" bağlamında kölelerin ki ekseriyeti siyahilerden oluşan bu kişilerin "insan" olarak kabul edilmediğini ve yine 1787 tarihli ABD Anayasası bağlamında vatandaş sayılmadığını ileri sürmüştür. Yüksek Mahkeme'ye göre siyahiler/siyahi köleler, bir "eşya", "mülkiyete konu edilebilen mal" yahut bir "meta" idi. Köleliği anayasal düzleme oturtan bu kararın ardından ABD'de 1851-1865 yılları arasında, kölelik karşıtı kuzey eyaletleri ile kölelik destekçisi güney eyaletleri arasında "Civil War (İç Savaş)" patlak vermiş, neticede beş yüz elli bin kişi hayatını kaybetmiştir. Savaş-

¹⁰⁷ Ronald Dworkin, *Law's Empire*, Harvard University Press, 1986, s. 356.

¹⁰⁸ Yücel, s. 410.

¹⁰⁹ Dred Scott v. Sanford, 60 U.S. 393 (1856), <https://supreme.justia.com/casews/federal/us/60/393/>; Gözler, Genel Teori, s. 723.

¹¹⁰ Sedat Gümüş, "ABD'de Irkçılıkla Mücadelenin Tarihi Temelleri ve Eğitimin Bu Süreçteki Rolü", *İnsan&Toplum*, 2020, s. 558.

tan kuzey eyaletleri galip çıkmış ve 1865 tarihinde anayasada yapılan değişikliklerle kölelik lağvedilmiş; 1868 tarihli Anayasa değişikliği ile siyahiler de vatandaş olarak kabul edilmiş ve 1870 tarihli değişikliklerle siyahilere oy hakkı tanınmıştır. 1875 yılında çıkarılan “*Civil Rights Act* (Sivil Haklar Yasası)” ile siyahilere yönelik belirli yerlerde ikamet zorunluluğu kaldırılmıştır.¹¹¹ Siyahilerin koşullarındaki iyileşmeler, ne yazık ki kanlı ve yavaş olmuş, bu süreçte çok sayıda insan hayatını feda etmek zorunda kalmıştır.

Bir diğer olumsuz ve bilhassa Brown I Kararı bakımından doğrudan etki doğuran karar, 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı’dır. Söz konusu kararda, beyazlar ve siyahilerin aynı trenin farklı vagonlarında seyahat etmesi koşulunu öngören kanun hükümleri, anayasaya uygun bulunmuştur. Bu kararla, toplu ulaşım, eğitim ve umuma açık yerlerden faydalanma konusunda “ayrı ama eşit doktrini (*seperate but equal doctrine*)”¹¹² ni uygulayarak ayrımcılık yapılması gerektiğini öngören “*Jim Crows Laws*” adı verilen kanunlar da anayasaya uygun kabul edilmiştir. Yüksek Mahkeme’ye göre siyahi ile beyazların eşit imkânlardan faydalanması hâlinde, aralarında ayrım yapılması “eşit koruma hükmü (*equal protection clause*)” nü içeren 14. Amendment’a aykırı sayılmamalıdır.¹¹³ Siyahilere yönelik farklı uygulamalar, bu kararlar birlikte meşruluğunu güçlendirmiştir. Özellikle eğitim alanında, ayrıştırılmış okullar, yerleşim yerlerine uzak noktalardaki okullara gitmek zorunda kalınması, siyahi öğrencilere okul otobüsü/servisi hizmetinin sağlanmaması, siyahi okullara bütçeden az ödenek tahsisi, düşük düzeyli okul ve üniversiteler, okullarda siyahiler ve beyazlar için ayrı tuvaletler; ayrı vagon, park yeri, yeme-içme alanları, yerleşim yerleri gibi uygulamalar, bu kararlar birlikte yaygınlık ve meşruiyet kazanmıştır.¹¹⁴ 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı, ayrımcı saikler-

¹¹¹ Gözler, Genel Teori, s. 723-724; Barbara J. Fields, “Ideology and Race in American History”, J. Morgan Kousser/James M. McPherson (Ed.), Region, Race, and Reconstruction, Oxford University Press, New York, 1982, s. 163.

¹¹² Fendoğlu, ayrı ama eşit doktrinini, “herkes, kendi içinde eşit olsun” şeklinde özetlemiştir. Fendoğlu, s. 169.

¹¹³ Gözler, Genel Teori, s. 728.

¹¹⁴ Gümüş, s. 560; NAACP, “History of Brown v. Board of Education”, <https://naacp.org/history-brown-v-board-education#:~:text=schools%20was%20unconstitutional.,Brown%20v.,desegregation%20of%20schools%20across%20America.,Erişim Tarihi: 05.04.2025>.

le verilmiş olup Brown I Kararı'nın verilmesi noktasında domino taşı işlevi görmüştür. Nitekim ileride de değinileceği üzere Brown I Kararı ayrı ama eşit doktrininin anayasaya aykırı bularak 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı'na tepki gösterecek, söz konusu karar bakımından bir deprem etkisi yaratacaktır.¹¹⁵

Brown I Kararı, yalnızca içtihatların eseri olmayıp öncesinde bil-hassa güney eyaletlerinde vuku bulan bir dizi ayrımcı olay ve düzenleme okul ayrımcılığı olgusunun varlığını gözler önüne sermiştir. Aşağıda zikredeceğimiz olaylar, Brown I Kararı'nın olumlu yargısal aktivist tutumla neticelenmesinde önemli etkiler oluşturmuş, 1857 tarihli Dred Scott v. Sanford olayının akabinde gerçekleşen uzun süreç, Brown I Kararı bakımından da söz konusu olmuştur.

ABD'de ırk ayrımcılığı olgusu, sosyal hayatın pek çok alanında olduğu gibi eğitim alanında da uzun yıllar etkisini hissettirmiştir.¹¹⁶ İlk zamanlar, namıdiğer "özgürlükler ülkesi (*the land of the free (and the Home of the Brave)*)" olarak da bilinen ABD'nin 1787 tarihli Anayasa metninde geçen "*people*" ibaresi tüm insan yahut halkları değil, sadece beyazları kuşatmakta idi. Diğer temel hak ile özgürlüklerde olduğu gibi eğitim hakkı da sadece beyazlara tanınmış idi. Bazı güney eyaletlerde, siyahilerin eğitim almasının yasaklandığı sivil savaş örnekleri de deneyimlenmişti.¹¹⁷ Bu atmosfer, Brown I Kararı'na ve hatta 1970'lere kadar hissedilmeye devam etti.

ABD'de sivil savaşın kuzey eyaletlerce kazanılması, olumlu bir gelişme olmakla birlikte köleliğin kaldırılması, tüm sorunlara merhem olamamıştır. Nitekim eşitsizlik, köleliğin kaldırılması ile son bulmamış, ayrı ama eşit doktriniyle ayrı bir formda varlığını sürdürmeye devam etmiştir. ABD Eski Başkanı Abraham Lincoln'e düzenlenen suikast ve ardından yerine Başkan Andrew Johnson'ın geçmesiyle birlikte, siyahilerin hak ve özgürlükleri bakımından geriye gidilmiş, ayrı ama eşit doktrini bilhassa güney eyaletlerde yaygın bir şekilde uygulama alanı bulmuştur. Halk otobüslerinden okullara ayrımcılık her alanda hissedilmiştir. Bu durum, siyahilerle beyazlar arasında var

¹¹⁵ Benjamin H. Kizer, "The Impact of Brown vs. Board of Education", *Gonzaga Law Review*, 1967, C. 2, s. 1, 4.

¹¹⁶ Gümüş, s. 557.

¹¹⁷ Gümüş, s. 558.

olan sosyo-ekonomik uçurumu iyice derinleştirmiştir. Aynı ama eşit doktrini, 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı ile birlikte meşrulaştırılmıştır.¹¹⁸ Davaya konu olayda, melez bir şahıs olan Homer Plessy beyazların alabileceği biletlerden almış ve sonrasında New Orleans'ta seyir hâlindeki bir trende beyaz bir şahsa yer vermediği gerekçesiyle Louisiana Eyaleti "Ayrı Taşıt Kanunu (*the Separate Car Act*)" gereği tutuklanmıştır. Davacı, bu kanunun siyahilerle beyazları ayırdığını ve 14. Amendment'ta yer alan eşit koruma hükmüne aykırı olduğunu iddia etmiştir. Yüksek Mahkeme sekize karşı bir oyla, demiryolu taşıtlarında beyazlar ve siyahiler için ayrı ama eşit koltukta oturma zorunluluğu öngören Ayrı Taşıt Kanunu'nu, beyazlar ve siyahilerin aynı kalitede taşıma hizmetlerinden faydalandıklarından bahisle anayasaya aykırı görmemiştir. Mahkeme üyelerinin çoğunluğu, "demiryolu ayrımcılığı" nı haklı çıkarmıştır.¹¹⁹ Tek karşı görüşün sahibi olan ve 14. Amendment'ı diğer sekiz üyeden farklı bir şekilde yorumlayan Yargıç John Marshall Harlan'ın karşı görüşü takdire şayan olup şu ifadeleri içermektedir: "Anayasamız renk körüdür ve vatandaşlar arasında yaratılan sınıfları ne tanır ne de hoş görür." Yargıç Harlan'ın muhalif görüşü, ayrımcılığın anayasaya aykırı olduğunu ilan etmek için mücadele veren sonraki nesillerce bir şiar olarak kabul edilmiştir.¹²⁰ Mahkeme'nin eşitsizlikçi tutumu, siyahilere her alanda daha düşük kalitede hizmetler sunulmasına, başta eğitim alanında yaratılan eşitsizliklerden ötürü siyahilerin sosyal ve ekonomik sahalarda geride kalmasına, devlet yönetiminde daha az söz sahibi kılınmasına

¹¹⁸ Gümüş, s. 560-561. Sanılanın aksine, ayrı ama eşit doktrinin kökenleri, 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı'na değil, bu karardan yaklaşık yarım asır önce verilen 1850 tarihli Roberts v. City of Boston Kararı'na dayanmaktadır. 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı bu doktrinin meşrulaşması ve yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Charles J. Russo/J. John Harris III/Rosetta F. Sandidge, "Brown v. Board of Education at 40: A Legal History of Equal Opportunities in American Public Education", *The Journal of Negro Education*, 1994, C. 63, S. 3, s. 298.

¹¹⁹ Plessy v. Ferguson, 163 U.S. 537 (1896), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/537/>; Kizer, s. 1-2; United States Courts, "History- Brown v. Board of Education Re-enactment", <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/brown-v-board-education-re-enactment/history-brown-v-board-education-re-enactment>, Erişim Tarihi: 04.04.2025.

¹²⁰ United States Courts, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/brown-v-board-education-re-enactment/history-brown-v-board-education-re-enactment>.

sebebiyet vermiştir.¹²¹ Kizer'in de belirttiği gibi 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı'nı eğitim alanına uygulayan bazı eyaletler, siyahiler için ayrı okullar inşa etme görüşüne de sıcak bakmamış, bunun yerine siyahilere eyaletleri dışındaki okullara yönlendirilmeleri amacıyla fon sağlanmasını içeren kanunlar çıkarmışlardır. Brown I Kararı'ndan önceki ilk yargısal sarsıntılar bu bağlamda ortaya çıkmıştır.¹²²

Siyahilere yönelik ayrımcılık, toplu taşıma, eğitim, sağlık, iş koşulları vb. pek çok alanda uygulanmış, bu durum siyahiler bakımından ya hiç hizmet alınamaması yahut kaliteli hizmet alınamaması ile neticelenmiştir. Hatta bazı eyaletlerde daha da ileri gidilerek siyahilerin okuma-yazma öğrenmeleri yasaklanmıştır.¹²³ Bilhassa eğitim alanındaki ayrımcı politikalar, siyahi çocukların öğrenme motivasyonları ile psikolojileri üzerinde de olumsuz etkiler doğurmuş, siyahi kimlikten ötürü aşağılık kompleksinin oluşumuna sebebiyet vermiştir. Ayrı ama eşit doktrini, ayrı okullar, ayrı müfredat ve öğretmenler olgusu ile neticelenerek eğitim ve sair pek çok alanda siyahiler bakımından eşitsizlikçi koşullar yaratmıştır.

Akabinde Başkan Lincoln, siyahi hakları savunucusu Douglas'a destek vermiş, köleliği yasaklamıştır.¹²⁴ 1865 tarihli Anayasa değişikliği ile "eşitsizlik yasaklanmış" ancak ayrı ama eşit doktrini, varlığını sürdürmeye devam etmiştir.¹²⁵

Okul ayrımcılığı olgusunun çokça tartışılan baskın bir siyasi sorun oluşu, 1870'lere dayandırılmaktadır. Bu tartışmaların meyvesi, Kongre'nin 1875 yılında çıkardığı *Civil Rights Act* olmuştur. Bu kanun, ikamet ve yerleşim özgürlüğü, demiryolları, hanlar, tiyatrolar, vapurlar, mezarlıklar ve devlet okulları da dahil kamu hizmetlerine erişimde eşitlik öngörmüş idi. Ancak umut vaat eden bu düzenleme, yürürlüğe girişinden birkaç yıl sonra anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş,

¹²¹ Gümüş, s. 560-561.

¹²² Kizer, s. 2.

¹²³ Baransel Mızrak, "Amerika'da Ayrımcı Politikalar ve Siyahi Mücadele Tarihi", *İNSAMER*, 2017, s. 1-2.

¹²⁴ Russel Freedman, "Abraham Lincoln and Frederick Douglas: The Story Behind on American Friendship", Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2002, s. 3'den aktaran Mızrak, s. 4.

¹²⁵ Charles L. Black Jr., "The Lawfulness of the Segregation Decisions", *The Yale Law Journal*, 1960, C. 69, S. 421, s. 423.

neticede eğitim alanı da dahil pek çok alanda ayrımcılık vakaları yaygınlık kazanmıştır.¹²⁶

Eğitimde ayrımcı uygulama ve düzenlemeler, eğitimde ayrımcılığın tüm türlerine örneklik teşkil etmiştir. Siyahilerin okullara kabul edilmemesi yahut düşük kalite standartlarına sahip okullara yönlendirilmeleri uygulamaları, “eğitime erişim”, “eğitimde nicelik” ve “eğitimde nitelik” bakımından ayrımcı sonuçlar doğurmuştur.¹²⁷ Neticede, bir insan hakkı olarak kabul edilen eğitim hakkı, sıklıkla ihlal edilen bir olguya dönüştürülmüştür.

Ayrımcı uygulamalara karşı cephe alan eşitlik yanlısı düşünürler, 14. Amendment’ı şu şekilde yorumlamıştır: bu düzenlemenin kalbinde, “eşitlik düşüncesi” yatmaktadır. Düzenleme, beyazların faydalandığı tüm kişisel/medeni hakların siyahilere de eşit şekilde tanınmasını emretmektedir. Nitekim 1875 tarihli *Civil Rights Act* de benzer amacı yansıtmaktadır.¹²⁸ *Civil Rights Act* karşıtı kesim, ayrımcılığın bir eşitsizlik biçimi olmadığını ve eğitim hakkının bir kişisel hak olmayıp toplumsal bir hak olarak kanunun kapsamı dışında değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmiştir. *Civil Rights Act* savunucuları ise ayrımcılığı bir eşitsizlik biçimi olarak nitelendirmiş, ayrımcılık olgusunun doğal yahut evrensel algılanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu görüşün savunucularından biri olan Sumner, ayrımcılığın bir hakaret ve bir yanlış olduğunu belirtmiştir. İlgili kanuna muhalif olan kesim, sosyal haklar bakımından da beyazlar ve siyahilerin eşit olmaması gerektiğini düşünüyordu. Nitekim bu hususa ilişkin dayanak noktaları, *Jim Crow Laws* idi.¹²⁹

Ayrı ama eşit doktrininin eğitimde uygulanması, pek çok hak ihlali iddiasını da beraberinde getirmiştir. 1899 tarihli Cumming v.

¹²⁶ Michael W. McConnell, “The Originalist Case for Brown v. Board of Education”, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 1995, s. 459-460.

¹²⁷ Güzver Yıldırım, “Eğitim ve İnsan Hakları”, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2023, C. 40, S. 2, s. 337.

¹²⁸ McConnell, s. 461-462.

¹²⁹ McConnell, s. 462. Muhalif kanatta yer alan Kentucky Temsilcisi H. D. McHenry, şu alaycı ifadeleri sarf etmiştir: Eğer bir adam siyahilerle arkadaşlık etmeyi, onlarla aynı masada yemek yemeyi, arabalarda onlarla aynı koltukta oturmayı veya çocuklarını onlarla aynı okullara göndermeyi uygun görüyorsa ve kendisini herhangi bir konuda onlarla aynı seviyeye koyuyorsa, ben onun bu hakkını kısıtlamam. McConnell, s. 462.

Richmond County Board of Education¹³⁰ ve 1927 tarihli *Gong Lum v. Rice*¹³¹ davalarında, doktrinin geçerliliği sorgulanmamıştır. Ancak daha sonraki tarihli bazı davalarda, lisansüstü okul düzeyinde, beyaz öğrencilere sağlanan imkânların aynı eğitim düzeyine sahip siyahi öğrencilere sağlanmaması sebebiyle mahkemelerce eşitsizlik tespitlerinde bulunulmuştur. Bu davalara örnek olarak 1938 tarihli *Missouri ex rel. Gaines v. Canada*¹³², 1948 tarihli *Sipuel v. Board of Regents*¹³³, 1950 tarihli *Sweatt v. Painter*¹³⁴ ve 1950 tarihli *McLaurin v. Oklahoma State Regents*¹³⁵ Davaları'nı verebiliriz. Bu davaların hiçbirisinde davacılar tazminat vermemek için ayrı ama eşit doktrini kapsamında bir inceleme gerçekleştirilmemiştir. 1950 tarihli *Sweatt v. Painter* Davası'nda Mahkeme, 1896 tarihli *Plessy v. Ferguson* Kararı'nın kamu eğitime uygulanamaz olup olmadığı sorusuna ilişkin kararını açıkça saklı tutmuştur.¹³⁶

Eğitimde ayrımcı vakalara ışık tutan bir başka örnek olarak 1936 tarihli *Murray v. Pearson* Davası¹³⁷ zikredilebilir. Bu dava, yüksek öğrenime erişimde siyahilere uygulanan ayrımcı uygulamaların bir kesitine ışık tutmuştur. Davacı Donald G. Murray'ın Maryland Hukuk Okulu'na kayıt talebi koşulları taşımasına rağmen sırf siyahi olması

¹³⁰ *Cumming v. Richmond County Board of Education*, 175 U.S. 528 (1899), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/175/528/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹³¹ *Gong Lum v. Rice*, 275 U.S. 78 (1927), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/275/78/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹³² Bu davada Yüksek Mahkeme, beyazlara sağlanan eğitim imkânının siyahi öğrencilere de sağlanması gerektiğine hükmetmiştir. *Missouri ex rel. Gaines v. Canada*, 305 U.S. 337 (1938), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/337/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025; NAACP, <https://naacp.org/history-brown-v-board-education#:~:text=schools%20was%20unconstitutional.-,Brown%20v.,desegregation%20of%20schools%20across%20America.>

¹³³ *Sipuel v. Board of Regents*, 332 U.S. 631 (1948), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/332/631/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹³⁴ *Sweatt v. Painter*, 339 U.S. 629 (1950), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/339/629/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹³⁵ *McLaurin v. Oklahoma State Regents*, 339 U.S. 637 (1950), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/339/637/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹³⁶ *Sweatt v. Painter*, 339 U.S. 629 (1950), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/339/629/>.

¹³⁷ *Murray v. Pearson*, 182 U.S. 590 (1936), vLEX, <https://case-law.vlex.com/vid/pearson-v-murray-53-930417493>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

sebebiyle reddedilmiştir. Maryland Üniversitesi Rektörü Raymand A. Pearson ve beraberindeki dokuz üniversite personeli, Princess Anne Akademisi'nin siyahiler için ayrıldığını ve yine diğer üniversitelere gitmek istenmesi hâlinde burs imkânlarının mevcut olduğunu ileri sürmüştür. Rektör, Morgan Üniversitesi ve diğer bazı okulların harç ücretlerinin daha düşük olduğu ve Murray'in istemesi hâlinde bu okullarda da okuyabileceği gerekçeleriyle ikinci kez ret kararı vermiştir. Ret kararını müteakiben Murray, 18 Nisan 1935 tarihinde Maryland Üniversitesi'ne dava açmış ve davayı kazanmıştır. Mahkeme, bahsi geçen okulların Maryland Üniversitesi ile eşit koşullara sahip olmadığını tespit etmiş ve dava neticesinde, Maryland Üniversitesi'ne siyahi öğrencilerin kabul edilmesi kararı alınmıştır.¹³⁸

1948 tarihli Sipuel v. Board of Regents Davası'nda Yüksek Mahkeme, Oklahoma Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başvuruda bulunan ve yalnızca ırkı sebebiyle kabul edilmeyen bir siyahi kadının şikayetini ele almıştır. Oklahoma'da siyahiler için "ayrı ama eşit" imkânlar sunan başka bir hukuk fakültesi olmamasından ötürü Yüksek Mahkeme, Oklahoma mahkemelerinin davacıyı hukuk fakültesinden dışlama kararlarını bozmayı ve "bölgede tek hukuk eğitimi veren devlet kurumu" olan Oklahoma Üniversitesi'ne davacının öğrenci olarak kabul edilmesine hükmedilmiştir.¹³⁹ Bu konuya ilişkin bir başka dava örneği olarak 1950 tarihli Sweatt v. Painter Davası zikredilebilir. Davaya konu olayda, siyahi başvuru sahibi, Teksas'ta yalnızca siyahi öğrencilere yönelik bir hukuk fakültesi bulunmadığı için mağduriyet yaşamıştır. Tekas Eyalet Mahkemesi, siyahilerin gidebileceği bir hukuk fakültesinin tesisi için eyalete altı aylık bir mühlet vermiştir. Ancak bir gecede, bir hukuk fakültesi bu bir öğrenci ve muhtemelen bulunabilecek diğer öğrenciler için kurulmuştur. Bunun üzerine, davanın yargıcı bu "gölge hukuk fakültesi" nin varlığının, Teksas Üniversite-

¹³⁸ Murray v. Pearson, 182 U.S. 590 (1936), <https://case-law.vlex.com/vid/pearson-v-murray-53-930417493>; "Editorial Comment: The University of Maryland Versus Donald Gaines Murray", *The Journal of Negro Education*, C. 5, S. 2, 1936, JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/2292154>, Erişim Tarihi: 03.04.2025, s. 167-169; United States Courts, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/brown-v-board-education-re-enactment/history-brown-v-board-education-re-enactment>.

¹³⁹ Sipuel v. Board of Regents, 332 U.S. 631 (1948), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/332/631/>; Kizer, s. 2.

si Hukuk Fakültesi tarafından beyaz öğrencilere sunulan imkânlarla “esas itibarıyla eşdeğer” imkânlar sağlayacağını tespit ederek başvuruyu reddetmiştir.¹⁴⁰ Bu karar, ayrı ama eşit doktrininin mahkemeler tarafından benimsendiğine ilişkin örneklerden sadece bir tanesi olup eşit imkânlar noktasında soru işaretleri uyandırmaktadır. Nitekim bir gecede apar topar kurulan bir fakültenin, sistem ve eğitim kalitesinden yoksun olacağı bir gerçektir. Kararın temyizi üzerine Yüksek Mahkeme, Teksas mahkemelerinin bu husustaki kararlarını bozarak siyahi öğrenciler için aceleyle var edilen yetersiz hukuk fakültelerini eleştirmiştir.¹⁴¹ Aynı dönemde benzer bir başvuru örneği olarak 1950 tarihli McLaurin v. Oklahoma State Regents Davası görülmüştür. Bu davada, siyahi bir doktora öğrencisi olan davacı, Gaines ve Sipuel Kararları’nın sonuçlarından biri olarak, eyalet üniversitesinde lisansüstü eğitime kabul edilmiş ancak sonrasında, ırkı sebebiyle yalnızca siyahi öğrencilere ayrılmış bir sınıfta öğrenim görmek, kütüphanede siyahilere ayrılmış bir masada ve yine kafeteryada siyahilere ayrılmış bir masada oturmak zorunda bırakılmıştır. Yüksek Mahkeme, devlet makamları eliyle bu tür eşitsizliklere yol açan uygulamaların sürdürülmemesi gerektiğini belirterek lisansüstü eğitim veren bu okula kabul edilen davacının diğer ırklardan öğrencilerle aynı muameleyi görmesi gerektiğine hükmetmiştir. Yüksek Mahkeme, eğitimde farklı muamelelerin 14. Amendment’ı ihlal ettiğine karar vermiş, Üniversite’nin McLaurin ile ilgili eylemlerinin davacının öğrenme yeteneğini olumsuz etkilediğini belirterek uygulamaların derhal durdurulmasını emretmiştir.¹⁴²

1896 tarihli Plessy v. Ferguson Davası ve diğer pek çok davanın ardından eşitlik yanlıları *Jim Crow Laws* ve diğer ırk ayrımcılığı içeren

¹⁴⁰ Sweatt v. Painter, 339 U.S. 629 (1950), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/339/629/>; United States Courts, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/brown-v-board-education-re-enactment/history-brown-v-board-education-re-enactment>; Kizer, s. 2-3.

¹⁴¹ Kizer, s. 3.

¹⁴² McLaurin v. Oklahoma State Regents, 339 U.S. 637 (1950), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/339/637/>; Kizer, s. 3; United States Courts, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/brown-v-board-education-re-enactment/history-brown-v-board-education-re-enactment>; NAACP, <https://naacp.org/history-brown-v-board-education#:~:text=schools%20was%20unconstitutional.,Brown%20v.,desegregation%20of%20schools%20across%20America>.

kanunların kaldırılması için baskı yapmaya başlamıştır. Irksal eşitlik için mücadele eden bir örgüt olan “*National Association for the Advancement of Colored People* (NAACP)”, 1909 yılında kurularak bu mücadelenin baş aktörlerinden biri olmuştur. 1935’ten 1938’e kadar, NAACP Charles Hamilton Houston tarafından yönetilmiştir. Houston, Thurgood Marshall ile birlikte, eğitim alanında *Jim Crow Laws*’a karşı stratejiler geliştirmiştir. Houston 1938’de özel muayenehanesine döndükten sonra, Marshall örgütün başına geçmiş, 1950 tarihli Sweatt v. Painter ve 1950 tarihli McLaurin v. Oklahoma State Regents davalarında NAACP adına savunuculuk yapmıştır.¹⁴³

Yukarıda bahsi geçen olumlu ve olumsuz yargısal aktivist kararların tümünden şu sonuca varılabilir: Devlet makamları, ayrımcı olduğunu bile bile yıllarca ayrı ama eşit doktrinine göz yummuş ve hatta bu doktrinden destek alarak ayrımcı uygulamaları temellendirmiştir.¹⁴⁴ Hem içtihatlar hem de güney eyaletlerinde deneyimlenen ayrımcı uygulamalar, Brown I Kararı’ndaki eşitlikçi aktivist tutumun alevlenmesine sebebiyet vermiştir.

III. BROWN I KARARI GENEL ÇERÇEVE

Tam adıyla Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954) Davası¹⁴⁵, 9 Aralık 1952 yılı ile 17 Mayıs 1954 yılları arasında gerçekleştirilen yedi ayrı duruşmanın neticesinde karara bağlanmış olup eğitim hakkı ve okul ayrımcılığı olgularına ilişkindir. Davacılar Oliver Brown, Harry Briggs JR., Dorothy E. Davis ve Francis B. Gebhart, ABD Anayasasının eki olan 14. Amendment’da geçen “eşit koruma hükmü” nün eyaletlerin devlet okullarına öğrenci kabulünde ırk temelli ayırım yapmasını yasakladığını ve 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Davası’nda pekiştirilen ayrı ama eşit doktrininin beyaz ve siyahi öğrencilerin ayrı

¹⁴³ United States Courts, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/brown-v-board-education-re-enactment/history-brown-v-board-education-re-enactment>.

¹⁴⁴ Kizer, s. 4.

¹⁴⁵ Brown v. Board of Education of Topeka, Opinion; May 17, 1954; Records of the Supreme Court of the United States; Record Group 267, <https://www.archives.gov/milestone/documents/brown-v-board-of-education>; Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/#tab-opinion-1940809>.

okullara gönderilmesine sebep olmasından ötürü terkinin gerektiğini ileri sürmüştür.

Davaya konu olayda, Kansas Eyaleti Topeka'daki Eğitim Kurulu, 1879 tarihli bir kanuna dayanarak nüfusu 15.000'in üzerindeki yerleşim yerlerinde beyazlar ve Afrika kökenli Amerikalılar (siyahiler) için ayrı ilkokulları kurmuştu. Topeka'da da faaliyet gösteren NAACP, bu ayrımcılık politikasına karşı mücadele etmekteydi. NAACP'ta çalışan on üç ebeveyn, 1951 yılında çocuklarını evlerine yakında bulunan ve beyaz öğrencilerin gittiği okula yazdırmak istemiş ancak kayıtları reddedilerek daha uzakta bulunan siyahi ilkokullarına yönlendirilmişlerdir. Bu durum, Davacı Oliver Brown'ın kızı Linda Brown'un evine yürüme mesafesinde bulunan beyaz okuluna değil, bir mil uzaklıktaki siyahi okula gitmek zorunda bırakılması anlamına geliyordu. Ret kararlarının üzerine NAACP, bu olaylar sebebiyle mağdur olan yirmi çocuk adına dava açmıştır. Ancak 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı'nın emsal niteliğinde kabul edilmesinden ötürü NAACP, olumlu sonuç elde edememiştir. Nitekim davayı görmekte olan mahkeme, eğitim ayrımcılığının Afro-Amerikan öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri olduğunu kabul etmekle birlikte, ayrı okulların yeterince eşit kalitede öğretmen, müfredat, tesis ve ulaşım imkânları sağladığını iddia ederek "Plessy Standardı" nı uygulamıştır.

Akabinde, NAACP ilk derece mahkemesi kararını temyiz etmiştir. Yüksek Mahkeme Brown I Davası'nı, Güney Carolina, Virginia, Delaware ve Washington D.C. 'de vuku bulan paralel sorunları ele alan dört davayla birleştirmiştir. Bu dört dava ismen 1952 tarihli Briggs v. Elliott Davası¹⁴⁶, 1954 tarihli Davis v. County School Board of Prince Edward County Davası¹⁴⁷, 1954 tarihli Bolling v. Sharpe Davası¹⁴⁸ ve 1952 tarihli Gebhart v. Belton Davası¹⁴⁹ dir. NAACP, Gebhart v. Belton

¹⁴⁶ Briggs v. Elliott, 342 U.S. 350 (1952), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/342/350/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹⁴⁷ Davis v. County School Board of Prince Edward County, 149 F. Supp. 431 (E.D. Va. 1957), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/149/431/1893911/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹⁴⁸ Bolling v. Sharpe, 347 U.S. 497 (1954), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/497/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

¹⁴⁹ Gebhart v. Belton, 91 A. 2d 137 (1952), JUSTIA, <https://law.justia.com/cases/delaware/supreme-court/1952/15-18-2.html>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

Davası hariç tüm davaları kaybetmiştir. Brown I Davası, diğer dört davadan farklı bir yöne sahiptir. Çünkü ayrı ama eşit doktrinine açıkça meydan okuyan tek dava Brown I Davası'dır. Diğer davalar, Plessy Standardı'nı kapsayacak şekilde daha büyük çaplı eşitsizlik iddialarına dayanmaktaydı. Delaware'de vuku bulan olaya ilişkin dava haricinde diğer tüm davalarda, davacıların talepleri ayrı ama eşit doktrini dayanak gösterilerek reddedilmişti. Bu doktrine göre eşitlik, eşitler arasında sağlanmalı idi. Bir diğer deyişle, siyahiler ve beyazlara ayrı ayrı ama eşit düzeyde kamusal hizmetler sunulmalıydı.

Davacılar, ayrıştırılmış devlet okulu uygulamasının eşit olmadığını ve eşitlikçi bir hâle dahi getirilemeyeceğini, söz konusu uygulamaların eşit koruma hükmüne aykırı olduğunu iddia etmiştir. Yüksek Mahkeme, dava konusu itirazları incelemeye değer bularak yargılama talebini kabul etmiştir.

Davanın yargıçlarından biri olan Yargıç Frankfurter, yeniden duruşma yapılmasını talep etmiştir. Kimileri bu talebin, ayrımcılığa muhalif görüşlerin itirazlarını bir nebze bastırmak amacına binaen oluşturulduğunu iddia etmiştir. Yargıç Reed ve Clark, ayrımcılığa "per se" karşı değilken Yargıç Frankfurter ve Jackson ise cesur kararlar verilmesinden çekinmekte idi. Eylül 1953'te Başyargıç Winson'ın vefatı üzerine yerine daha ılımlı bir kişi olan Başyargıç Warren'in atanması Brown I Davası'nın seyrine olumlu etkiler sağlamıştır. Nitekim Başyargıç, Meksika kökenli Amerikalı öğrencilerin California Eyaleti okullarına entegrasyonunu destekleyen kesimdendi. Başyargıç, görüşlerini sosyal bilimler çalışmalarından elde edilen bilgilere dayandırmakta, hukukçu olmayan kişilerin de anlayabileceği bir dille kaleme almaktaydı. Başyargıç'ın etkisi diğer üyelere de sirayet etti ve neticede Yargıç Douglas, Black, Burton, Minton ve Başyargıç Warren, Plessy Standardı'nı bozmaya nispeten hazır bir görüş benimsediler.

Dava'da, 14. Amendment'in kabulü, uygulamada karşılaşılan ırk temelli ayrımcılık örnekleri, 14. Amendment'a karşı çıkan ve destek veren görüşler incelenmiştir. Eşitlik yanlısı görüşler, ABD'de doğan yahut ABD vatandaşlığına geçen bireyler arasındaki tüm hukuki ayrımların kaldırılması gerektiğini ileri sürmekteydi. Bu görüşe muhalif olan kesim ise 14. Amendment'in sözü ve ruhunun oldukça dar bir yoruma tabi tutulması gerektiğini iddia etmişti.

Yüksek Mahkeme, davanın görülmekte olduğu dönemin atmosferine de değinmiştir. O dönemde, bilhassa güney eyaletleri, siyahilerin eğitime yönelik fon oluşturmaktan dahi imtina etmekteydi. Beyaz çocukların eğitime ilişkin sektör, özel teşebbüslerin elinde idi. Siyahilerin eğitim alma imkânları neredeyse hiç sağlanamamış ve bu sebeplerle siyahiler arasında okuma-yazma oranı oldukça düşük bir seviyedeydi. Hatta daha da ileri giden bazı eyaletler, siyahilerin eğitim almasını yasaklamıştı. Yüksek Mahkeme, kuzey eyaletleri siyahilerin eğitimi konusunda daha ılımlı bulmakla birlikte, bu eyaletlerde de siyahilere tahsis edilen okulların oldukça düşük kalitede olduğunu, daha ziyade kırsal kesimlerde inşa edildiklerini, bu okulların yılda sadece üç ay eğitim verdiğini ve çoğu eyalette siyahilere okula devam zorunluluğunun getirilmediğini tespit etmiştir. Mahkeme, ayrı ama eşit doktrininin ilk kez 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Davası'nda ele alındığını ancak bu davada okul ayrımcılığı olgusu değil, ulaşım da ayrımcılık olgusunun ele alındığını belirtmiş, 1986 tarihinden sonra sadece altı davada ayrı ama eşit doktrininin incelendiği hususlarını tespitlerine eklemiştir. Bu altı davanın hiçbirisinde ayrı ama eşit doktrinin ele alınması talebi kabul edilmemiştir.

Geçmiş içtihatlarla değinen Mahkeme, 14. Amendment'in yürürlük tarihi olan 1868 yılına yahut Plessy v. Ferguson Kararı'nın verildiği 1896 yılına geri dönülemeyeceğini ve meselenin görülmekte olan dava gününün koşulları ekseninde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, eğitimin demokratik ve gelişmiş toplumların inşasındaki öneminin yadsınamaz olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, eğitimin çocuk yaştaki bireyleri, geleceğe hazırladığının ve iyi vatandaşlığın iyi bir eğitim düzeyi ile sağlanabileceğinin altını çizmiştir. Bireylerin gelecekteki meslek hayatlarını, sosyo-kültürel düzeylerini bu denli etkileyen eğitim olgusunun, herkese eşit bir şekilde sunulması gerektiği belirtilmiştir.

Yüksek Mahkeme, sonrasında ayrı okulların azınlık grubu oluşturan siyahi öğrencileri, eşit eğitim imkânlarından yoksun bırakıp bırakmadığı meselesini ele almıştır. Mahkeme, Sweat v. Painter ve McLaurin v. Oklahoma State Regent Davaları'na atıf yaparak ayrı okul olgusunun siyahi öğrencilerin duygusal, mental ve bilişsel durumlarını olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Mahkeme, Plessy Standardı'nı ulaşılan sonuçlar neticesinde reddetmeyi uygun görmüş ve ilk kez ayrı okul

uygulamasının/okul ayrımcılığının 14. Amendment kapsamında yer alan eşit koruma hükmüne ve dolayısıyla anayasaya aykırı olduğuna, “oy birliğiyle” hükmetmiştir. Mahkeme, okulların fiziki imkânları da dahil olmak üzere eğitimde herkese eşit imkân ve koşulların sunulması gerektiğini belirtmiş, ayrı ama eşit doktrinine kapılarını kapatmıştır. Eğitimde ve okullarda eşitliğin sağlanması hususunda oluşabilecek soru işaretlerinin çözümünde Mahkeme’nin yol gösterici bir işlev göreceğinin de garantisi verilmiştir. Yüksek Mahkeme, kararın mümkün olan en kısa süre içerisinde ABD’nin tüm eyaletlerinde uygulanması ve bu doğrultuda somut adımların atılması gerektiğini belirterek tarihe geçen bu önemli davayı sonuçlandırmıştır.

Akabinde, Yüksek Mahkeme’nin ayrımcılığın sonlandırılması için öngördüğü “belirli zaman dilimi” ibaresinin muğlaklığından endişe eden NAACP Avukatı Marshall ve arkadaşları tarafından bir yıl sonra Brown II Davası açılmış, “ayrımcılığa temkinli bir hızla son verileceğine dair karar” çıkarılması sağlanmıştır.¹⁵⁰ Odak noktası, dirençli ayrı okul uygulamalarının ortadan kaldırılması olan 1955 tarihli Brown II Kararı, güney eyaletlerinin Brown I Kararı’na uymamak için ileri sürdükleri lojistik ve demografik engellerin nasıl aşılabileceğinin ve Brown I Kararı’na nasıl süratli bir şekilde uyulabileceğinin gösterildiği ikinci karardır.¹⁵¹

IV. KARARIN OKUL AYRIMCILIĞI OLGUSUNA ETKİSİ VE DİRENİŞ HAREKETLERİ

Bu karar, Başyargıç Warren’in, Kongre tarafından verilmiş bir yetki olmaksızın 14. Amendment’ın Mahkeme’ye bizzat ayrımcılığı sona erdirmeye yetkisi tanıdığı hususunda ısrar etmesi sebebiyle Yüksek Mahkeme tarafından verilen en etkili kararlardan biri olarak kabul edilmektedir. Ancak Başyargıç Warren’in aktivist görüşünü desteklemek amacıyla kanuni olmayan dayanakları esas almış olması, çokça eleştiriyi de beraberinde getirmiştir.

Brown I Kararı kısmen etkili ve kısmen etkisiz olmuştur. Nitekim birazdan da değinilecek olan ileriki tarihli okul ayrımcılığı davaları,

¹⁵⁰ Mızrak, s. 10; Russo/Harris III/Sandidge, s. 298.

¹⁵¹ Gerardo R. Lopez/Rebeca Burciaga, “The Troublesome Legacy of Brown v. Board of Education”, *Educational Administration Quarterly*, 2014, C. 50, S. 5, s. 800; Russo/Harris III/Sandidge, s. 297.

Brown I Kararı'nın, ayrımcılığın kaldırılması vizyonunu ABD'nin birçok bölgesinde gerçekleştiremediğinin bir vesikası niteliğindedir. Kararın uygulanması hususunda, uygulamada zorluklar ve direnişler yaşanmıştır.¹⁵² Hatta bazı yazarlar, konut ayrımcılığı ve sair ayrımcılıklar içeren yeni kanun ile uygulamaların Brown I Kararı'nı etkisiz kıldığını, örneğin konut ayrımcılığı içeren politikaların sahibi "Federal Konut İdaresi (*Federal Housing Administration*)" gibi kurulların siyahileri, gelişmemiş yerlerde ikamete ve dolayısıyla bu bölgelerdeki gelişmemiş ortak devlet okullarında eğitim almaya mecbur bıraktığını dahi iddia etmiştir. Yazarlar, siyahilerin kabul edildiği okulların bulunduğu bölgelere duyulan talepte de sert düşüşlerin deneyimlendiğini, dolayısıyla eğitimde ayrımcılık olgusunun dolaylı şekilde başka ayrımcılık formları altında hissedilmeye devam ettiğini ileri sürmüştür. Bu görüşte olan kesim, ayrımcılığın her türünün ortadan kaldırılamamış olmasını, Brown I Kararı'nın dolaylı olarak etkisiz olmasına dayandırmıştır.¹⁵³

Bazı yazarlar, Brown II Kararı'nda geçen yargısal emrin belirsizliği ve yine Brown I Kararı'nın yerine getirilmesi bakımından tek tip bir yöntem ve belirli sürelerin öngörülmemiş olması hasebiyle eğitim ve okul ayrımcılığı olgularını ortadan kaldırma çabalarının oldukça yavaş bir şekilde seyrettiğini ileri sürmüştür. Süre ve yöntem bakımından yaratılan hukuksal boşluk, bilhassa güney eyaletleri tarafından avantaja çevrilmiş ve neticede mahkemeler okul ayrımcılığı ve sair ayrımcılıkları konu alan davalarla meşgul olmaya devam etmiştir.¹⁵⁴

Kimi yazarlar, Brown I Kararı'nda sağlanan çözümlerin 1954 yılı öncesinde resmi politika olarak ayrı ama eşit doktrinini benimseyen eyaletler için tasarlandığını ve fakat okul ayrımcılığı geçmiş olmaya eyaletlerin bir şekilde kararın etkilerinden sıyrıldığını iddia etmiştir.¹⁵⁵

Öte yandan Brown I Kararı, eğitim kurumlarında karşılaşılan ırka dayalı ayrımcılık olgusunun anayasaya aykırı olduğunu ilan eden ilk

¹⁵² Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/#tab-opinion-1940809>.

¹⁵³ Lopez/Burciaga, s. 799-800.

¹⁵⁴ Derrick Bell, *Silent covenants: Brown v. Board of Education and the unfulfilled hopes for racial reform*, Oxford University Press, New York, 2005'den aktaran Lopez/Burciaga, s. 801.

¹⁵⁵ Bell'den aktaran Lopez/Burciaga, s. 801-802.

karardır. Karar, eşitlikçi eğitim hususunda umutlara kapı aralamış, pek olumlu neticeler doğurmuştur.¹⁵⁶ Bu karar ile birlikte 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Davası'nda meşrulaştırılan ayrı ama eşit doktrini meşruluğunu yitirmiş, ABD'de siyahilerle beyazların eşit kılınması hususu bakımından olumlu ve yeni bir sayfa açılmıştır.

Ancak "ırksal ayrımcılığın bir yaşam biçimi olduğu"¹⁵⁷ güney eyaletler tarafından karara karşı boykot kampanyaları yürütülmüş ve hatta federe düzeyde karşıt kanunlar çıkarılmıştır. Mesele, yüksek öğretim kurumlarına sıçramış, neticede bilhassa lisansüstü düzeydeki pek çok siyahi öğrenci bakımından, uzun yıllar ayrımcılık defteri kapatılamamıştır. Bu durumun temel sebepleri, eğitimin dönüştürücü gücünün farkında olan güney eyaletleri gerçeği ve bu eyaletlerin hayata geçirdiği eğitimde ayrımcılık yanlısı algı projeleridir.¹⁵⁸

Örneğin Georgia Eyaleti'nde tüm okulların kapatılması istemli boykot çağrıları yapılmış, ancak bu çağrılar sonuçsuz kalması üzerine siyahileri kabul eden okulların bütçeden pay almasını engelleyen ayrımcı kanunlar çıkarılmıştır. Uygulamada da okul ayrımcılığı örnekleri sergilenmiş, Georgia Üniversitesi'ne ırkları sebebiyle kabul edilmeyen iki siyahi öğrenci, ancak dava açmak suretiyle üniversiteye kabul edilebilmişlerdir. Siyahi öğrenci kabul eden üniversiteler, kapatılmakla tehdit edilmiş ancak yoğun tepkiler sebebiyle söz konusu ayrımcı kanun Eyalet Valisi Ernest Vandiver tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak siyahi öğrenciler, kabul aldıktan sonra da ayrımcılıkla yüzleşmeye devam etmiş, kendi okullarındaki beyaz öğrencilerin şiddet hareketlerinin hedefi hâline gelmişlerdir. Neticede okul ayrımcılığı olgusu oldukça yavaş bir şekilde hem devlet kurumları hem de toplumun ayrımcılık yanlısı kesimlerince terk edilebilmiştir.¹⁵⁹

Brown I Kararı sonrasında, 1960'lı yıllarda benzer şekilde başka bazı güney eyaletler de direniş niteliğindeki ayrımcı uygulamalara imza

¹⁵⁶ Kizer, s. 5.

¹⁵⁷ Yasin Coşkun, "ABD Tarihinde Önemli Bir Olay: Brown v. Board of Education Davası Kararı ve Bu Karara Mississippi ve Virginia Eyaletlerinin Tepkileri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2018, C. 4, S. 68, s. 414, (Brown I).

¹⁵⁸ Gümüş, s. 563-564.

¹⁵⁹ James C. Cobb/John C. Inscoe, "Georgia History: Overview", *New Georgia Encyclopedia*, <https://www.georgiaencyclopedia.org/articles/history-archaeology/georgia-history-overview/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025; Gümüş, s. 562.

atmıştır. Bunlardan biri Güney Carolina Eyaleti idi. Eyalet Hükûmeti, ayrı ama eşit doktrini ekseninde siyahiler için yeni ve nispeten yeterli imkânlarla donatılmış okullar açma yolunu tercih etmiştir. Bu eyalette yaşayan bir siyahi öğrencinin Güney Carolina Üniversitesi'ne kabul edilmeyişi üzerine öğrenci dava açmış ancak dava neticesinde siyahilere tahsisen yeni bir hukuk fakültesinin kurulmasına karar verilmiştir. Ayrımcı uygulamalar bu eyalette de süreklilik arz edememiş ve 1963 yılında hem Güney Carolina hem de Clemson Üniversiteleri'ne siyahi öğrenci kabul edilmeye başlanmıştır.¹⁶⁰

Mississippi Eyaleti de direniş gösteren eyaletlere eklenmiş, Mississippi Senatörü James Eastland ayrımcılık yanlısı bir bildiri hazırlayarak yaklaşık 300.000 kişiye bildiri metnini dağıtmıştır.¹⁶¹ Eyalette yaşanan ayrımcı vakalar davalara da konu olmuş, 1962 yılında siyahi olduğu gerekçesiyle Mississippi Üniversitesi'ne yaptığı başvuru reddedilen James Meredith tarafından üniversiteye karşı dava açılmıştır. Meredith davayı kazanmış, davacının üniversiteye kabul hakkı olduğuna karar verilmiştir.¹⁶²

Brown I Kararı'nın üzerinden on dört yıl geçmesine rağmen bazı eyaletlerde nadir de olsa ayrımcı vakalar deneyimlenmiştir. Virginia eyaletinde yer alan küçük bir yerleşim yerinde, o dönem sadece iki okul eğitim faaliyetinde bulunmakta idi. Bunlardan biri, çoğunlukla siyahi öğrencilerden ve diğeri de beyaz öğrencilerden oluşmakta idi. Virginia Eğitim Kurulu, velilere "seçim özgürlüğü" sağlandığını ve dolayısıyla devlet eliyle sebep olunan bir okul ayrımcılığının söz konusu olmadığını iddia etmiştir. Yüksek Mahkeme, Kurul'un iddialarını mantıksız bularak 1968 tarihli Green v. County School Board Kararı'na atıfta bulunmuş, eyaletlerin okul ayrımcılığını ortadan kaldırmak amacıyla şu altı hususta eşitliği sağlamaları gerektiğinin altını çizmiştir: (1) tesisler, (2) öğrenci yapısı, (3) öğretim kadrosu, (4) personel, (5) ders dışı etkinlikler ve (6) ulaşım. Akabinde Brown I Kararı'na uymayan eyaletlere daha sıkı yaptırımlar uygulanmış ve

¹⁶⁰ Robert Greene, "South Carolina and the legacy of the Civil Rights Movement", *Patterns of Prejudice*, 2015, C. 49, S. 5, s. 494; Gümüş, s. 562-563.

¹⁶¹ James T. Patterson, *Brown v. Board of Education: A Civil Rights Milestone and It's Troubled Legacy*, Oxford University Press, Oxford, 2001, s. 88'den aktaran Coşkun, Brown I, s. 416.

¹⁶² Mızrak, s. 13.

olumsuz pratiklere yönelik düzeltici tedbirler süratle hayata geçirilmiştir.¹⁶³

Virginia eyaletinde gerçekleşen direniş hareketleri oldukça çeşitli idi. Brown I Kararı'na tepki gösteren Eyalet Senatörü Harry F. Byrd, "Büyük Direniş (*Massive Resistance*)" adını verdiği stratejiyi devreye sokarak okul ayrımcılığını sürdürmek istemiştir.¹⁶⁴ Yine Virginia'dan Vali Thomas B. Stanley, oldukça ilginç bir yaklaşım benimseyerek eyalette yaşayan siyahi kanaat önderlerine Brown I Kararı'nı dikkate almamaları gerektiği telkininde bulunmuş, çabası sonuçsuz kalınca ayrımcı kanun ve sair düzenleme çıkarılması yoluna başvurmuştur.¹⁶⁵ Eyalet Meclisi, NAACP'ın okulların birleştirilmesi bağlamında yürüttüğü mücadeleyi bastırabilmek adına 1965 yılında Büyük Direniş Kanunları'nı kabul etmiştir. Söz konusu düzenlemelere dayanılarak "Eyalet Öğrenci Yerleştirme Kurulu (*State Pupil Placement Board*)" oluşturulmuş ve ayrıca Brown I Kararı'nı uygulayan okullara eyalet tarafından sağlanan ödeneklerin kesilmesine karar verilmiştir.¹⁶⁶

Brown I Kararı karşıtlığının kalesi olarak nitelendirdiğimiz Virginia eyaleti, mücadelesine komisyonları da dahil etmiş, 1955 yılında Garland Gray'in başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur. Gray Komisyonu olarak da adlandırılan bu komisyon, Brown I Kararı'na karşı uygulanabilecek yöntemleri içeren on sekiz sayfalık bir rapor hazırlamıştır. Rapor, okul yönetimlerinin kendi öğrenci seçme kriterlerini belirlemesine izin vermiş ve beyaz okullarına yönelik hibe programları uygulanmasını önermiştir.¹⁶⁷

¹⁶³ Lopez/Burciaga, s. 801; Martha M. McCarthy/Nelda H. Cambron-McCabe, Public school law: teachers and students right, Allyn and Bacon, Boston, 1992'den aktaran Lopez/Burciaga, s. 801.

¹⁶⁴ George Lewis, Massive Resistance: The White Response to the Civil Rights Movement, Hodder Arnold Publication, Londra, 2006, s. 27'den aktaran Coşkun, Brown I, s. 416.

¹⁶⁵ Numan V. Bartley, The Rise of Massive Resistance: Race and Politics in the South during the 1950s, Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1969, s. 80'den aktaran Coşkun, Brown I, s. 416.

¹⁶⁶ Matthew D. Lassiter/Andrew B. Lewis, "Massive Resistance Revisited: Virginia White Moderates and the Byrd Organization", Matthew D. Lassiter/Andrew B. Lewis (Ed.), The Moderates' Dilemma: Massive Resistance to School Desegregation in Virginia, University of Virginia Press, 1998, s. 7'den aktaran Coşkun, Brown I, s. 417-418.

¹⁶⁷ Lewis, s. 56'dan aktaran Coşkun, Brown I, s. 417-418.

Brown I Kararı'na karşı geliştirilen bir diğer direniş aracı, "Interposition teorisi" dir. Güney eyaletlerinde benimsenen bu teorinin geçmişi 18. yüzyıla dek uzanmaktadır. Teori, federal mahkemelerin verdikleri kararların federe mahkemeler tarafından, anayasaya aykırı bulunarak geçersiz kılınmasını amaçlamaktadır. Bu teori, 1955 yılında gazeteci Kilpatrick'in çabalarıyla tekrar yaygınlık kazanmaya başlamış bilhassa Virginia Eyaleti tarafından bu teoriye sıklıkla başvurulmuştur. Güney eyaletlerde popülerite kazanan Interposition teorisi, Yüksek Mahkeme tarafından yok sayılarak Brown I ve II Kararları'na karşı yürütülen direniş kampanyaları başarısızlığa uğratılmıştır.¹⁶⁸

Brown I Kararı'na karşı girişilen direnişler, yargısal boyuta da taşmıştır. Nitekim Arkansas, Virginia ve Tennessee Eyalet Mahkemele-ri, Brown I Kararı'nın etkilerini geciktirmeye ve hatta kararı geçersiz kılmaya çalışmıştır.¹⁶⁹

Bir diğer okul ayrımcılığı vakası, 1973 tarihli Keyes v. School District No. 1, Denver, Colorado Davası'nda¹⁷⁰ incelenmiştir. Mahkeme, Denver Okul Kurulu tarafından, siyahi ve Latin Amerikalı öğrencilerin, beyaz akranlarından uzak tutulmaları ve beyaz okullarına kaydolmaktan alıkonulmalarını sağlayacak sistematik ayrımcı stratejiler geliştirildiğini ve bu ayrımcı uygulamaların ilçede on yılı aşkın süredir uygulanmakta olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, sonraki aşamada bu ayrımcılıkların açık *de jure* politikaların ürünü mü yahut *de facto* yaşam düzenlemelerinin mi sonucu olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Mahkeme, alt derece mahkemelerin kararlarını bozmak yerine Keyes Mahkemesi'ne dava dosyasını geri göndermiş ve Denver Okul Kurulu'ndan ırksal dengesizlik ile ayrımcılıklardan doğrudan sorumlu olup olmadığına ilişkin daha fazla kanıt sunmasını istemiştir. Mahkeme, bir eyaletin açık bir ayrımcılık geçmişi olmadığı veya okul ayrımcılığının eyalet kurumlarının doğrudan eylemlerinin sonucu olduğunun kanıtlanamadığı durumlarda, fiilen ayrılmış olan okulların diğer okullarla aynı entegrasyon standartlarına tabi tutulmaması ge-

¹⁶⁸ Lewis, s. 63 ve Bartley, s. 134'den aktaran Coşkun, Brown I, s. 418-419.

¹⁶⁹ Kizer, s. 6-10.

¹⁷⁰ Keyes v. School Dist. No. 1, 413 U.S. 189 (1973), JUSTIA, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/413/189/>, Erişim Tarihi: 08.04.2025.

rektiğine hükmetmiştir.¹⁷¹ Özetle, ayrımcılığın salt varlığının, ayrımcılığın gerçek amacından ayrı olarak ele alınması gerekliliği açıkça bu davada ifade edilmiştir. Keyes v. School District No. 1 Kararı, ayrımcılık sorunundan uzaklaşarak Brown I Kararı'nda irdelenmeyen bir hususa, "ayırımcı niyet sorunu"na işaret etmiş, yeni bir bakış açısına perde aralamıştır.¹⁷²

Brown I Kararı'nın akabinde geçen ilk on yıllık süreçte, kararın etkileri oldukça yavaş bir ilerleme kaydetmiştir. Nispeten kayda değer ilerlemeler, Kentucky, Mississippi, Oklahoma ve Virginia eyaletlerinde deneyimlenmiş olup bu süreç de belirtildiği üzere kolay gelişmemiştir. Başlangıçtaki direnişlere rağmen eşitlikçi ilerleyiş süreci, bir sonraki paragrafta da değinildiği üzere 1964 tarihli *Civil Rights Act* ile ivme kazanmıştır.¹⁷³

Tüm bu süreç sancılı olmakla birlikte, 1964 tarihli *Civil Rights Act* ile ekseriyetini güney eyaletlerinin oluşturduğu direniş büyük ölçüde son bulmuş, bahsi geçen kanun tarafından ülke genelinde, iş, okul, ve sair herhangi bir toplumsal alanda siyahilere yönelik ayrımcı muamelelerde bulunulması kati surette yasaklanmıştır. Bundan böyle ayrımcılık olgusu zayıf da olsa azalarak toplum içerisinde devam etmiş, devlet eliyle okullarda ve diğer kurumlarda gerçekleştirilen ırk temelli ayrımcılıklar ise "büyük oranda" sona erdirilmiştir.¹⁷⁴ Kanun ile birlikte, istihdamda ayrımcılık yasaklanmış, "Eşit İstihdam Fırsatı Komisyonu (*Commission on Equal Employment Opportunity*)" kurulmuş; devlet okullarında ırk temelli ayrımcılıkların önüne geçebilmek adına ABD Başsavcısı'na ayrımcı kurumlara karşı dava açma yetkisi tanınmış; 1965 yılında "Oy Kullanma Hakları Kanunu (*Voting Rights Act*)" nun yürürlük kazanmasıyla birlikte, siyahilerin oy kullanma haklarına

¹⁷¹ Keyes v. School Dist. No. 1, 413 U.S. 189 (1973), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/413/189/>; Lopez/Burciaga, s. 802.

¹⁷² Lopez/Burciaga, s. 802.

¹⁷³ Russo/Harris III/Sandidge, s. 301.

¹⁷⁴ Gümüş, s. 563. Burada yapmış olduğumuz ekseriyet vurgusunun sebebi, direniş hareketlerinin yalnızca güney eyaletlerinde değil, kuzey eyaletlerde de deneyimlenmiş olmasıdır. Ancak kuzey eyaletlerde Brown I Kararı'na başkaldırılar güneye kıyasla oldukça azdır. Kuzey eyaletlerinden olan Colombia ve Penssylvania, Brown I Kararı'na karşı çıkan eyaletlere örnek olarak zikredilebilir. Detaylı bilgi için bakınız: Kizer, s. 10-11.

yönelik ayrımcı uygulamalar da sona erdirilmiştir.¹⁷⁵ Devlet eliyle uygulanan eğitimde ayrımcı muameleler, yavaş yavaş beyaz kültür tarafından da terk edilmiş, neticede eğitimde tamamen eşitlikçi olamasa da büyük ölçüde eşitlikçi bir düzeye erişmiş ABD tablosu somutluk kazanmıştır.¹⁷⁶

Bazı yazarlara göre Brown I Kararı'nın okul ayrımcılığı olgusuna etkileri dört döneme yayılmıştır. Bu dönemler sırasıyla, 1954-1964 Dönemi; 1965-1979 Dönemi; 1980-1989 Dönemi ve 1990 sonrası dönem şeklindedir. Dönemler ilerledikçe doğru orantılı olarak eğitimde ve okullarda yaşanan ayrımcı uygulamalar da azalış çizgisi sergilemiştir. Dolayısıyla kararın hemen ardından okul ayrımcılığı ile eğitimde ayrımcılığa merhem olunamadı ise de karar etkilerini uzun yıllara bölüştürerek günümüz Amerikasına katkıda bulunmuştur diyebiliriz.¹⁷⁷

Brown I Kararı'na karşı olumsuz eleştirilerde bulunan kimi yazarlar, 1964 yılına kadar pozitif sonuçların somutlaşmamış olması hasebiyle Brown I Kararı'nı bir hezimet olarak nitelendirmiştir. Tushnet, Brown I Kararı'nın başarısını siyahi ve beyaz iki öğrenciyi ne ölçüde ve sürede okul sıralarında yan yana oturtabildiği ile ölçmek gerektiğini ve neticede sürecin uzamış olmasının kararın başarısızlığı yönünde bir algıya sebep olduğunu belirtmiştir. Yazarın da belirttiği üzere Brown I Kararı, her ne kadar entegrasyonu sağlayamamış olsa da genel anlamda bir başarı olarak görülmelidir. Nitekim bu kararla Anayasa Hukuku'nun temel bir ilkesine vücut verilmiş, kararın etkisiyle ırkçı saikle alınan kararlar anayasaya aykırı hâle gelmiştir.¹⁷⁸

Olumsuz eleştirilerde bulunan bazı yazarların da ifade ettiği üzere Brown I Kararı, ayrımcılık tespiti yapmakla yetinmiş ancak ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik çözüm tavsiyeleri sunmamıştır. Bu eksiklik, yaklaşık bir yıl sonra, 1955 tarihli Brown II Kararı ile doldurulmuş, eğitim de dahil toplumsal tüm alanlarda ayrımcılığın görünüm şekillerine değinilmiş ve alt derece mahkemelere yol gösterici tavsiyelerde bulunulmuştur. Her iki karar bakımından getirilen ortak eleştiri, ay-

¹⁷⁵ Mızrak, s. 17-18.

¹⁷⁶ Mark Tushnet, "The Significance of Brown v. Board of Education", *Virginia Law Review*, 1994, C. 80, S. 1, s. 177.

¹⁷⁷ Russo/Harris III/Sandidge, s. 297.

¹⁷⁸ Tushnet, s. 175-176.

rımcılığın derhal sona erdirilmesine ilişkin belirli bir zaman çizelgesinin sunulmamasıdır ki bu durum pek çok eyalet tarafından kötüye kullanılmıştır.¹⁷⁹

Kimi yazarlar, Brown I ve Brown II Kararları'nı Amerikan toplumunda egemen olan *de jure* ve *de facto* ayrımcılıklara karşı açılmış bir savaş olarak nitelendirmiş, Brown I Kararı'nın sistemsel değişimin katalizörü olarak hâlen işlev görmeye devam ettiğini belirtmiştir. Brown I Kararı, okul ayrımcılığının kaldırılması çabalarıyla başlayıp suya fırlatılan bir taş misali sivil haklar hareketi ve Afro-Amerikan yahut başka ırklara mensup haklarından mahrum bırakılmış gruplar için bir bilinç meşalesi olmuştur.¹⁸⁰

Brown I Kararı sadece eğitim alanı ile sınırlı kalmamış, toplumsal pek çok alana dokunmuştur. Karar, restoranlar, havuzlar, golf sahaları, umuma açık parklar, ulaşım araçları, ve adliyelerde ayrımcılığın önüne geçmek bakımından ilham olmuştur. Karar, oy kullanma hakkı da dahil pek çok kişisel ve siyasi hakkın, ayrımcılık oluşturmaksızın siyahi vatandaşlara tanınmasının önünü açmış¹⁸¹, ABD'nin eşitlik politikaları bakımından bir milat oluşturmıştır.

Nispeten ılımlı kutupta yer alan Lopez ve Burciaga ise Brown I Kararı'nın her ne kadar etkisiz kaldığı durumlar söz konusu olsa da ırkçılıkla mücadelede toplumsal anlamda bir dönüşümün tetikleyicisi olduğunu belirtmiştir. Brown I Kararı, toplumsal alanlarda eğitim de dahil ırkçı yaklaşımların terkinin oldukça hızlandırmıştır. Nitekim bizim de katılmış olduğumuz yaygın görüşe göre Brown I Kararı, az sayıdaki başarısızlık örneği vakalarla değil, geliştirdiği yeni yaklaşımlar ve eşitliğe sunduğu katkılarla anılmalıdır. Unutulmamalıdır ki Brown I Kararı, ABD tarihinde adalet ve eşitlik için mücadele eden bir halkın kolektif mücadelesini; ayrı ama eşit doktrininin sembolik olarak ortadan kaldırılmasını; umutsuzluk ve çaresizliğin umuda ve iyimserliğe dönüştüğü o kesin anı temsil etmektedir. Bu sebeple karar üzerine çok şey yazılmış olup daha çok şey yazılacağını söylemek pekâlâ mümkündür.¹⁸²

¹⁷⁹ Russo/Harris III/Sandidge, s. 299.

¹⁸⁰ Russo/Harris III/Sandidge, s. 297.

¹⁸¹ Kizer, s. 12, 17, 18.

¹⁸² Lopez/Burciaga, s. 807-808.

Brown I Kararı, eşitlik, anayasanın üstünlüğü, hukuk devleti ve demokrasi ilkelerine katkı sunduğu gibi insan hak ve özgürlükleri yanlısı yargısal aktivist bir tutumun ürünü olmasından ötürü azınlıkta kalan topluluklar bakımından bir umut ışığı vazifesi görmüştür.

Kararın yargısal aktivist boyutu ele alındığında, öncelikle belirtmek gerekir ki Brown I Kararı, olumlu yargısal aktivist bir karar olarak nitelendirilebilir. Nitekim Yüksek Mahkeme, yasama organını devre dışı bırakmak gibi bir amaç gütmekten bilakis hak ve özgürlüklerin savunucusu ve aynı zamanda anayasa hükümlerini yargısal denetim sınırları içerisinde yorumlayan bir mahkeme olarak hareket etmiştir. 1896 tarihli Plessy v. Ferguson Kararı'nda benimsenen ayrı ama eşit doktrininin terkiye sebebiyet veren bu karar, aynı zamanda içtihadî yargısal aktivizm örneği teşkil etmekte olup çoğunluğun ayrımcı politikalarına karşı azınlığın sesi olması hasebiyle çoğunluk karşıtı/çoğulcu yargısal aktivist bir karar olarak nitelendirilebilir. Brown I Kararı, yargısal aktivizmin her zaman kötü olmadığını bir manifestosudur. Karar, etkilerini her ne kadar yavaş hissettirmişse de hem eğitim ve sair alanlarda eşitliğin sağlanmasına sunduğu katkılardan hem de yargısal aktivizme yönelik olumsuz sanrıları yerle bir etmesinden ötürü yargısal anlamda bir mihenk taşı ve hatta gelecek nesiller bakımından eşitlik ülküsünün bir çılgılığı niteliğindedir.

SONUÇ

Belirtmek gerekir ki anayasa yargısı ve çıktısı olan yargısal aktivizm kavramı, sanılanın aksine erkler ayrılığını zedelememekte bilakis bu ayrılığa hizmet etmektedir. Nitekim hem anayasa yargısı hem de yargısal aktivizm sayesinde, yasama ve yürütmenin azınlığı hedef alabilecek politikaları frenlenebilmekte, hak ve özgürlükler daha güvenceli bir mahiyet arz etmektedir.

Anayasa yargısından farklı bir kavram olan yargısal aktivizm, muğlak ve değişken karakterlidir. Nitekim Ergül'ün de belirttiği üzere bu kavram bir oyun hamuruna benzemekte, her yargıç tarafından farklı şekillerde kullanılmaktadır. Örneğin devletçi ideolojik görüşe sahip bir yargıcın elinde hak ve özgürlüklere karşı bir silah; liberal bir yargıcın elinde ise devlet iktidarını sınırlandırmak suretiyle birey hak ve özgürlüklerine hizmet eden olumlu bir araçtır. Dolayısıyla yargısal

aktivizm Kmiec'in de ifade ettiği gibi ne tamamen iyi ne de tamamen kötüdür. Nitekim kavramın subjektif boyutlara sahip oluşu bu durumun temel sebebidir. Yargıcın karar tesisinde ne niyetle hareket ettiğinin tespiti güç olduğu gibi yargısal aktivizm örneklerinin de tamamen iyi yahut kötü olarak nitelendirilmesi aynı nispette güçtür.

Yargısal aktivizmin çok çeşitli tasnifleri yapılmıştır. Yargısal aktivizmin görünüm şekilleri, çoğunluk karşıtı aktivizm, çoğunlukçu aktivizm, içtihadî maksimalizm, anayasanın orijinal anlamının göz ardı edilmesi ve içtihatların göz ardı edilmesi şeklinde örneklendirilebilir. Brown I Kararı'nda da tespit etmiş olduğumuz üzere yargısal aktivist bir karar aynı anda birden çok yargısal aktivizm türüne dahil edilebilir. Örneğin Brown I Kararı hem içtihadî yargısal aktivist hem de çoğunluk karşıtı/çoğulcu yargısal aktivist bir karar örneğidir. Dolayısıyla yargısal aktivizm türleri arasında bir geçişkenlik bulunmaktadır. Benzer şekilde bir yargısal kararın bir yönü yargısal aktivist iken diğeryönü yargısal sınırlamacı bir görünüm sergileyebilir ve yine olumlu olarak nitelendirilen bir yargısal aktivist karar, zamanla toplumsal ve siyasal değişikliklerin etkisiyle olumsuz yargısal aktivist karar grubuna dahil edilebilir. Bu sebeple genelleme yapmak sakıncalı olup her somut olay özelinde detaylı incelemenin yapılması gerekmektedir.

Yargısal aktivizm, birey hak ile özgürlükleri lehine sonuçlar doğurmuş ise nispeten olumlu; ideolojik yorumlar içermekte ise nispeten olumsuz mahiyettedir. Ancak her halükârda genelleme yapmaktan kaçınılmalıdır. Yargısal aktivizm, eğer anayasa yargısı denetimi gerçekleştiren mahkemeler bağımsız ve tarafsız ise daha az riskli; Türkiye örneğinde olduğu gibi siyasi elitlere hizmet eden ideolojik bir yapıya sahip ise nispeten kötüye kullanılmaya elverişlidir.

Çalışmamızda ele aldığımız Brown I Kararı, olumlu yargısal aktivizm örneği teşkil etmektedir. Nitekim söz konusu kararda zararlı veyahut devletçi ideoloji ekseninde hareket edilmemiş, azınlıkların hak ve özgürlükleri lehine bir yorum geliştirilmiştir. Kararın her ne kadar etkisi ilk yıllar sönük kaldı ise de uzun vadede sağladığı olumlu kazanımlara odaklanmak gerekmektedir. Bizim de katıldığımız ılımlı yazarların belirttiği gibi Brown I Kararı, başta eğitim olmak üzere toplumsal her alanda siyahilerin beyazlarla eşit seviye ve imkânlarla kavuşturulması sürecinde bir başucu eseri olmuştur. Ancak yargısal aktivizmin elinde bir sihirli değnek olmadığı gibi yargısal aktivist bir

karar olan Brown I Kararı da benzer şekilde her soruna anında çare olma kabiliyetinden yoksundur.

Dikkatimizi celbeden bir diğer husus, Brown I Kararı'nın ardından gerçekleşen direniş hareketleri sırasında açılan davaların ekseriyetinin hukuk fakültesi öğrencileri tarafından açılmış olmasıdır. Bu durum, eşitsizlikçi bir dönemde en temel haklarından dahi yoksun bırakılan siyahilerin belki de eğitim, hukuki yardım ve sair başkaca haklarından yoksun kalmalarının bir sonucudur. Hukuk fakültesi öğrencilerinin haklarına ve hak arama yollarına ilişkin olarak daha bilgili olmasının davaların büyük kısmının hukukçu kimliği olan şahıslarca açılması ile neticelendiği şeklinde bir yorum geliştirmek pekâlâ mümkündür.

Özetle artısı eksisinden fazla olan, ayrı ama eşit doktrinini yerle bir etmek suretiyle siyahiler ve beyazların eşit hak ve koşullara sahip kılınmasının önünü açan Brown I Kararı, bir devrim niteliğinde adedilmelidir. Unutulmamalıdır ki devrimler etkilerini yavaş gösterir ancak günün sonunda daha eşitlikçi bir tabloya erişilmiş olunur. Bu karar, yavaş ancak emin adımlarla siyahilerin de birer insan ve vatandaş olarak toplumsal ve siyasi hayatta söz sahibi kılınmasını sağlamış, yargısal aktivizmin sanılanın aksine her zaman olumsuz, devlet iktidarını zayıflatmayı gaye edinen bir yargıçlar hükûmeti olgusu ile neticelenmek zorunda olmadığını gözler önüne sermiştir.

Kaynakça

Kitaplar

- Bell Derrick, *Silent covenants: Brown v. Board of Education and the unfulfilled hopes for racial reform*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Cosgrove Richard A., *Scholars of the Law: English Jurisprudence from Blackstone to Hart*, New York University Press, New York/Londra, 1996.
- Dworkin Ronald, *Law's Empire*, Harvard University Press, 1986.
- Erdoğan Mustafa, *Anayasal Demokrasi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 12. bas-
kı*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, (Anayasal).
- Eren Abdurrahman, *Anayasa Hukuku Ders Notları*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fa-
kültesi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Fendoğlu Hasan Tahsin, *Anayasa Yargısı*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017.
- Fields Barbara J., "Ideology and Race in American History", J. Morgan Kousser/James
M. McPherson (Ed.), *Region, Race, and Reconstruction*, Oxford University Press,
New York, 1982.

- Gözler Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II, 2. baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2020, (Genel Teori).
- Kaboğlu İbrahim Ö., Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), Güncellenmiş ve Yenilenmiş 18. baskı, Legal Yayınları, İstanbul, 2024, (Anayasa Dersleri).
- Kaboğlu İbrahim Ö., Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye, Tümüyle Yenilenmiş 5. bası, Platon Hukuk, İstanbul, 2024, (Anayasa Yargısı).
- Koopmans Tim, Courts and Political Institutions: A Comparative View, Cambridge University Press, 2003.
- Mardin Şerif, Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, 20. baskı, İstanbul, 2011.
- Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 24. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024, (Anayasa Hukuku).
- Teziç Erdoğan, Anayasa Hukuku, Yedinci Bası, Beta Yayınları, Kırklareli, 2001.
- Zengin Mehmet Ali, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ekseninde Yargısal Aktivizm Doktrini, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.

Makaleler

- Atar Yavuz, "Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılması", *Anayasa Yargısı*, 2008, C. 25, s. 93-115.
- Black Jr. Charles L., "The Lawfulness of the Segregation Decisions", *The Yale Law Journal*, 1960, C. 69, S. 421, s. 421-430.
- Coşkun Nilüfer, "Resmi İdeoloji ve Yargısal Aktivizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C. 22, S. 36, s. 59-86, (Resmi İdeoloji).
- Coşkun Yasin, "ABD Tarihinde Önemli Bir Olay: Brown v. Board of Education Davası Kararı ve Bu Karara Mississippi ve Virginia Eyaletlerinin Tepkileri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2018, C. 4, S. 68, s. 413-424, (Brown I).
- Erdoğan Mustafa, "Anayasa Mahkemeleri Önemli midir? Orta Avrupa'da Anayasa Yargısı ve Demokrasinin Pekışmesi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2005, C. 54, S. 3, s. 1-22, (Orta Avrupa'da Demokrasi).
- Ergül Ozan, "Berraklaştırılamayan Bir Kavram: 'Yargısal Aktivizm' ", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013, S. 104, s. 37-54.
- Gözler Kemal, "Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2015, C. 61, S. 3, s. 131-166, (Anayasa Yargısı).
- Green Craig, "An Intellectual History of Judicial Activism", *Emory Law Journal*, 2009, C. 58, S. 5, s. 1195-1264.
- Greene Robert, "South Carolina and the legacy of the Civil Rights Movement", *Patterns of Prejudice*, 2015, C. 49, S. 5, s. 486-501.
- Gümüş Sedat, "ABD'de Irkçılıkla Mücadelenin Tarihi Temelleri ve Eğitimin Bu Süreçteki Rolü", *insan&toplum*, 2020, s. 567-577.
- Kaya Semih Batur, "Hukuk Devleti, Demokrasi ve Anayasacılık Ekseninde Anayasa Yargısı ve Yargısal Aktivizm", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C. XIX, S. 3, s.355-401.
- Kizer Benjamin H., "The Impact of Brown vs. Board of Education", *Gonzaga Law Review*, 1967, C. 2, s. 1-18.

- Kmiec Keenan D., "The Origin and Current Meanings of 'Judicial Activism' ", *California Law Review*, 2004, C. 92, s. 1441-1478.
- Korucu Serdar, "Yargısal Aktivizmin Kavramsal Analizi", *Liberal Düşünce*, 2013, S. 69-70, s. 201-225.
- Küçük Adnan, "Batıda ve Türkiye Örneğinde Yargısal Aktivizm Tartışmaları ve Yargısal Aktivizmin İyi ya da Kötü Bir Tutum Olup Olmadığı Meselesi", *TAAD*, 2017, S. 31, s. 259-314.
- Lopez Gerardo R./Rebeca Burciaga, "The Troublesome Legacy of Brown v. Board of Education", *Educational Administration Quarterly*, 2014, C. 50, S. 5, s. 796-811.
- Marshall William P., "Conservatives and the Seven Sins of Judicial Activism", *University of Colorado Law Review*, 2002, C. 73, S. 4, s. 101-140.
- McConnel Michael W., "The Originalist Case for Brown v. Board of Education", *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 1995, s. 457-464.
- Metin Yüksel, "Anayasal Demokrasi İçinde Anayasa Mahkemesinin Konumu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 2, S. 1, s. 89-130.
- Mızrak Baransel, "Amerika'da Ayrımcı Politikalar ve Siyahi Mücadele Tarihi", *İNSAMER*, 2017, s. 1-25.
- Özbudun Ergun, "Türk Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve Siyasi Elitlerin Tepkisi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2007, C. 62, S. 3, s. 267-268, (Yargısal Aktivizm).
- Russo Charles J./ J. John Harris III/ Rosetta F. Sandidge, "Brown v. Board of Education at 40: A Legal History of Equal Opportunities in American Public Education", *The Journal of Negro Education*, 1994, C. 63, S. 3, s. 297-309.
- Sustein Cass R., "Foreword: Leaving Things Undecided", *Harvard Law Review*, 1996, C. 110, S. 4, s. 6-101.
- Thayer James Bradley, "The Origin and Scope of the American Doctrine of Constitutional Law", *Harvard Law Review*, 1893, C. 7, S. 3, s. 129-156.
- Turhan Mehmet, "Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2007, C. 62, S. 3, s. 379-404.
- Tushnet Mark, "The Significance of Brown v. Board of Education", *Virginia Law Review*, 1994, C. 80, S. 1, s. 173-184.
- Ünal Açıkgöz Merve/Hasan Tahsin Fendoğlu/Abdulsamet Güller, "Amerika Birleşik Devletlerinde Başkanlığın Düzenleyici İşlemleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, S. 149, s. 225-252.
- Yıldırım Güzver, "Eğitim ve İnsan Hakları", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2023, C. 40, S. 2, s. 337-385.
- Young Ernest, "Judicial Activism and Conservative Politics", *University of Colorado Law Review*, C. 73, S. 4, 2002, s. 1139-1216.
- Yücel Özlem, "Amerika Birleşik Devletlerinde Hakimler Saltanatı Dönemi", *Argumentum*, 1998, S. 55, s. 407-413.

İnternet Kaynakları

Brown v. Board of Education of Topeka, Opinion; May 17, 1954; Records of the Supreme Court of the United States; Record Group 267, National Archives, <https://www.archives.gov/milestone/documents/brown-v-board-of-education>, Erişim Tarihi: 20.03.2025.

“Editorial Comment: The University of Maryland Versus Donald Gaines Murray”, *The Journal of Negro Education*, 1936, C. 5, S. 2, JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/2292154>, Erişim Tarihi: 03.04.2025.

James C. Cobb/John C. Inscoe, “Georgia History: Overview”, New Georgia Encyclopedia, <https://www.georgiaencyclopedia.org/articles/history-archaeology/georgia-history-overview/>, Erişim Tarihi: 07.04.2025.

NAACP, “History of Brown v. Board of Education”, <https://naacp.org/history-brown-v-board-education#:~:text=schools%20was%20unconstitutional.-,Brown%20v.,desegregation%20of%20schools%20across%20America.>, Erişim Tarihi: 05.04.2025.

United States Courts, “History- Brown v. Board of Education Re-enactment”, <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/brown-v-board-education-re-enactment/history-brown-v-board-education-re-enactment>, Erişim Tarihi: 04.04.2025.

Mahkeme Kararları

Briggs v. Elliott, 342 U.S. 350 (1952).

Bolling v. Sharpe, 347 U.S. 497 (1954).

Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954).

Cumming v. Richmond County Board of Education, 175 U.S. 528 (1899).

Davis v. County School Board of Prince Edward County, 149 F. Supp. 431 (E.D. Va. 1957).

Dred Scott v. Sanford, 60 U.S. 393 (1856).

Gebhart v. Belton, 91 A. 2d 137 (1952).

Gong Lum v. Rice, 275 U.S. 78 (1927).

Keyes v. School Dist. No. 1, 413 U.S. 189 (1973).

McLaurin v. Oklahoma State Regents, 339 U.S. 637 (1950).

Missouri ex rel. Gaines v. Canada, 305 U.S. 337 (1938).

Murray v. Pearson, 182 U.S. 590 (1936).

Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey, 505 U.S. 833 (1992).

Plessy v. Ferguson, 163 U.S. 537 (1896).

Roe v. Wade, 410 U.S. 113 (1973).

Sipuel v. Board of Regents, 332 U.S. 631 (1948).

Sweatt v. Painter, 339 U.S. 629 (1950).

Theriot v. Mercer, 262 F.2d 754 (1959).